

**CEZA İNFAZ KURUMLARINDAN TÜRKİYE
BAROLAR BİRLİĞİ'NE GÖNDERİLEN
TUTUKLU VE HÜKÜMLÜ MEKTUPLARININ
SOSYAL PSİKOLOJİK AÇIDAN ANALİZİ İLE
ANALİZİN TEMEL ALDIĞI OLGULARIN
HUKUKİ DEĞERLENDİRMESİ**

HAZIRLAYANLAR

Av. Hasan Fehmi Demir

Prof. Dr. Melek Göregenli

Av. Fikret İlkiz

Av. Sinan Sürücü

Av. Gülendam Şan Karabulutlar

GİRİŞ

Bu çalışma, mahpusların tutuldukları ceza infaz kurumlarında yaşadıkları sorunların ve tabi kıldıkları koşulların, kendi değerlendirmelerinden hareketle saptanması amacıyla, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi'ne 2022 - 2024 Faaliyet Dönemi boyunca gönderdikleri mektuplar esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Mektupların büyük çoğunluğu ceza ve infaz kurumlarının bulunduğu şehirlerin Cumhuriyet Savcılıkları kanalıyla Türkiye Barolar Birliği'ne iletilmiş, küçük bir kısmı ise, mahpuslar tarafından doğrudan posta ya da faksla gönderilmiştir.

Başta Anayasa, ilgili uluslararası mevzuat hükümleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) kararları olmak üzere, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK)'un "*İnfazda temel ilke*" başlıklı 2'nci ve "*İnfazda temel amaç*" başlıklı 3'üncü maddesi dikkate alındığında, ceza infaz kurumlarında tutulan tutuklu ve hükümlülerin çok sayıda mektupla ve somut örnekleri ile ifade ettikleri olumsuz koşulların, keyfi uygulamaların ve adalete erişimde yaşanan güçlüklerin arz ettiği vehamet, sorunun sadece hukuki açıdan ele alınıp değerlendirilmesinden öte çok daha geniş ve farklı disiplinler açısından da ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Ceza infaz kurumlarında yaşanan olumsuzlukların maruz kalanlar üzerindeki etkileri yalnızca infaz sürecine mahsus olmayıp, infazın tamamlanmasından sonra da sürmektedir. Bu olumsuz etkilerin yarattığı sonuçların, sadece tutuklu ve hükümlünün şahsı ve yakınları ile sınırlı olmaksızın, sosyal/psikolojik bir olgu olma niteliğiyle, giderek toplumu oluşturan tüm bireylere de sirayet ettiği bir gerçektir. Bu sebeptendir ki araştırmanın ilk bölümünde konu önce sosyal psikolojik açıdan analiz edilmiş, sonrasında bu analizde tespit edilen olgulardan hareketle hukuki değerlendirme yapılması uygun görülmüştür.

Ceza ve infaz kurumlarından gönderilen mektupların tümü, herhangi bir örneklem seçimi yapılmaksızın analize dahil edilmiş, sadece 2022 yılında gönderilen ve aynı sorun ya da şikâyet konusuyla ilgili birbirini tekrarlayan az sayıda mektup analize dahil edilmemiştir. Sonuç olarak, bu raporda paylaştığımız analizler, 2022 yılında 350, 2023 yılında 382 ve 2024'ün Ocak-Temmuz ayları arasındaki 6 aylık dönemde gönderilen 263 mektup olmak üzere toplamda 995 mektup üzerinden yapılan çalışmanın sonucunda ulaşılan

sonuçları kapsamaktadır. Analiz, her bir mektup üzerinden yapılmış olsa da mektupların önemli bir kısmının, yaklaşık yarısının, birden fazla mahpuslar tarafından gönderildiğini belirtmemiz gerekiyor. Mektupların yaklaşık %10'u 15 ile 30 kişi arasında değişen mahpusların ortak imzasıyla kaleme alınmış, ortak sorunların ifade edildiği mektuplardır; yaklaşık %30'u ise 2-4 mahpusların imzasıyla iletilmiştir. Dolayısıyla 995 mektup analiz edilmiş olsa da bu çalışmanın bulgularının, çok daha yüksek sayıda mahpusların değerlendirmelerini yansıttığı söylenebilir.

Ceza infaz kurumlarından gönderilen mektuplar gerek gönderilen kurumların bulunduğu şehirler gerek ceza infaz kurumlarının tipi gerekse mahpusların yargılandıkları suçların tipine ve demografik özelliklerine göre büyük çeşitlilik göstermektedir. Ceza infaz kurumlarından gelen mektupların yıllara göre, şehir ve ceza ve infaz kurumlarının tiplerine göre dağılımı, raporun eklerinde sunulmuştur:

Mektupların, yaklaşık %10'u kadın mahpuslar tarafından kaleme alınmıştır; kendisinin eşcinsel olduğunu ifade eden bir hükümlü mektubu da analiz edilen mektuplar arasındadır. Çok sayıda çeşitli hastalıkları, engellilik durumları olan mahpuslar ya da hasta, yaşlı, zihinsel veya fiziksel engelli mahpuslar adına, koğuş arkadaşları tarafından yazılmış pek çok mektup da merkeze ulaşan mektuplar arasındadır. Mektuplar, farklı suç tiplerinden yargılanan ya da hüküm giymiş, yargılama süreçlerinin çeşitli aşamalarında olan, geniş bir dağılımda yaş, eğitim vb., farklı demografik özelliklere sahip ve farklı ceza infaz kurumlarında bulunan mahpuslar tarafından yazılmıştır. Bu raporda temel analiz sonuçlarına yer verilmiştir; daha ayrıntılı analizlere daha sonraki çalışmalarda yer verilecektir. Ceza infaz kurumlarının tipleri ve bu kurumların bulunduğu şehirler açısından mektupların gösterdiği dağılım çalışmanın temsil edici bir veriye dayandığını göstermektedir.

I- ANALİZ YÖNTEMİ

Çalışmaya esas olan mektupların analizi, tematik içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi her bir mektup, gönderen kişinin ismi, bulunduğu ceza ve infaz kurumlarının tipi, ceza infaz kurumlarının bulunduğu şehir, mektubun tarihi gibi bilgilerle başlayarak, mektupta dile getirilen her bir sorun tek tek ayrı bir sütuna kaydedilerek Excel programına işlenmiştir. 3 yıl için ayrı formlar hazırlanıp analizler her yıl için ayrı ayrı

yapılmıştır. Yıllara göre küçük değişiklikler olsa da büyük çoğunlukla her yıl için benzer olmak üzere toplamda 44 sorun-şikâyet grubu oluşmuştur. Mektuplarda dile getirilen çok sayıda sorun, tek tek kaydedilmiştir. 3 yıl için bütün mektuplar formlara işlendikten sonra, sorunların benzer özellikte olanları araştırma grubunun tartışarak oluşturduğu 6 kategoride toplanmış, 44 sorun bu 6 kategori içinde birleştirilmiştir. Bu kategorilerin oluşturulmasında esas alınan ölçüt, çeşitli hak ihlalleridir. Her yıl için mektuplarda dile getirilen sorunların ağırlıklarına göre dağılımlarını gösteren grafikler elde edilmiştir. Mektuplarda genellikle birden fazla sorun ve şikâyet dile getirildiği için, bu yöntemle her bir sorunun kaydedilmesi, mahpusların dile getirdiği şikâyetlerin ve hak ihlallerinin eksiksiz temsil edilmesi; genel sorunlar içinde ağırlıklarının saptanması mümkün olabilmektedir.

II- MAHPUSLARIN DİLE GETİRDİKLERİ SORUNLAR, ŞİKÂyetLER VE HAK İHLALLERİ

Ceza infaz kurumlarından gönderilen mektuplarda 44 başlıkta dile getirilen sorunların gruplanmasıyla elde edilen altı kategori ve her bir kategoriye oluşturan başlıca şikâyetler aşağıda sunulmuştur:

1. **Tecrit-izolasyon:** Tecrit, izolasyon uygulamaları; izolasyona yol açan fiziki koşullara ilişkin ayrıntılı şikâyetler; yüksek güvenliikli ceza infaz kurumlarında pencerelerin tellerle kapatılmasının oluşturduğu ek havalandırma sorunları; eşyaların odada kurutulması zorunluluğunun yarattığı ek sorunlar; havalandırmaya çıkma hakkı sorunları - yasal sınırlardaki sürelerin keyfi olarak sınırlandırılması vb. suç tiplerine göre izolasyon uygulamalarında ayrımcılık, S ve Y Tiplerindeki özel koşullara bağlı hak ihlalleri, ayrımcılık. Süreli cezası olan hükümlülere ya da hükmü kesinleşmemiş olanlara, ağırlaştırılmış müebbet cezası koşullarının uygulanması.
2. **Ceza infaz kurumlarındaki kurullar ile ilgili şikâyetler ve hak ihlalleri:** Ceza infaz kurumlarındaki kurulların karar alma süreçleri ve kararlarından kaynaklanan hak ihlalleri; disiplin cezalarıyla ilgili ve cezaların farklı amaçlarla kullanılması konusundaki hak ihlalleri (Örneğin sevk taleplerinin reddi vb.); keyfi sürgün-sevk kararları ve aileye yakın ceza infaz kurumlarına sevk taleplerinin keyfi reddi; infaz yakma-şartlı tahliye, denetimli serbestlik kararları vb., kurullar

aracılığıyla gerçekleşen hak ihlalleri, ceza infaz kurumları kurullarının karar alma süreçlerinde kullanılan kriterlerin keyfiligi ve verilen cezalar aracılığıyla yeni ek sürelerle bir cezalandırılma süreci yaşanması (Örneğin, çok kitap okuma ya da hiç okumama gerekçeleriyle, sosyal faaliyetlere katılmama, suçun konusuyla ilgili pişmanlık beyanında bulunmaya zorlanma, kişisel sorulara uygun cevaplar vermemeye, taraflı koşullarda kalmak ya da bunu talep etmek vb., pek çok nedenle tahliye uygun bulunmama); keyfi nedenlere dayanan ve yasal sürelere uyulmayan hücre cezaları verilmesi.

- 3. İletişim, ifade özgürlüğü, sosyalleşme ve sosyal faaliyetlerle ilgili hak ihlalleri:** Görüş, telefon ya da çeşitli engeller; telefonla ya da görüntülü konuşma hakkının suç tipine bağlı olarak farklı süreler ve koşullarda kullandırılması nedeniyle ortaya çıkan ayrımcı uygulamalar; görüş için gelenlere uygulanan baskılar, kısıtlamalar; taraflı koşu, grup koşu ya da blok isteği konularındaki hak ihlalleri; kitap, mektup, fotokopi sınırlamaları, sansürleri; Kürtçe iletişim yasakları; özel görüşme hakkının kullandırılmaması; disiplin cezası olanlara özel günlerde açık görüş yaptırılmaması; açık görüş alanlarına farklı suç gruplarından kişilerle, güvenlik kaygısı yaratacak koşullarda birlikte çıkartılma; postayla gelen her türlü fotoğrafa aile ferdi olup olmadığı anlaşılamadığı gerekçesiyle ya da başka gerekçelerle el konulması; dışarıdan gelen kitapların, dergilerin vb., keyfi nedenlerle verilmemesi (Örneğin, yasaklanmış olmamasına karşın bazı yayınların, içeriğinin anlaşılamadığı gerekçesiyle ya da gerekçesiz olarak Kürtçe yayınların verilmemesi); aynı ceza ve infaz kurumlarında bulunan kişiler arasındaki mektuplaşmalarda yaşanan sorunlar ve zaman zaman ücret talep edilmesi; birden fazla mektubun tek zarfla gönderilmesinin engellenmesi (Örneğin, bir mahpusun kendi aile üyelerine tek zarfla farklı mektuplar göndermesi) ya da birden fazla mahpusun aynı kişiye aynı zarfla mektup göndermesinin engellenmesi vb.; farklı koşullarda bulunan kişilerin görüşme ya da birlikte havalandırmaya ya da atölyelere çıkma konusundaki taleplerinin keyfi nedenlerle engellenmesi; keyfi sevk ve sürgünler ve ailelerden uzakta ceza ve infaz kurumlarında bulunmaya ilişkin hak ihlalleri; sevk ve oda değişikliklerinde tercih veya başka etkenlerin gözlemlenmediği, sevklerde ailelerin yaşadığı yerlerin dikkate alınmadığına ilişkin

şikayetler; aynı ceza ve infaz kurumlarında bulunan aile üyelerinin aynı koğuşa konulması önündeki engellemeler ile ilgili şikayetler; açlık grevleri sırasında isteği dışında sosyal faaliyetlerden men edilme.

4. **Sağlıklı yaşam koşulları ile ilgili hak ihlalleri:** Doğrudan fiziksel yapılanmadan kaynaklanan (aşırı yoğunluk ya da tam tersi izolasyon ve tecrit nedeniyle) ya da asgari hijyen koşullarının sağlanmaması nedeniyle ortaya çıkan sağlıklı yaşam koşullarıyla ilgili engeller, ihlaller; yeterli, sağlıklı, hijyenik yiyeceğe ulaşma konusundaki şikayetler; hasta mahkumlarla ilgili ihlaller; ceza ve infaz kurumlarında sağlık hizmetlerine ulaşmada hak ihlalleri (yetersiz sağlık personeli ya da hizmete ulaşamama vb.) ; sağlık merkezlerine ulaşma sürecinde ortaya çıkan ihlaller; ring araçlarının koşullarına ilişkin ihlaller (kafes tipi ring araçları); hastaneye giderken tek tip elbise dayatması, kelepçeli tedavi dayatması; sağlık merkezlerine götürülme sürecindeki keyfi aramalar -ağız içi arama gibi- ve kelepçeli tedaviyi reddetme sonucunda sağlık merkezlerine gitmeyi reddetme nedeniyle sağlık hakkına ulaşamama; zorunlu ilaçların düzenli olarak ve zamanında verilmemesi, muadillerinin verilmesi gibi keyfi uygulamalar, sorunlar, usulsüzlükler; diyet ve özel yemek ihtiyacı olanlara uygun yemeklerin verilmemesi; pandemi uygulamalarının devamına ilişkin ihlaller; cezaevlerindeki zihinsel-psikolojik sorunları olan mahkumlarla ilgili hak ihlalleri; cezai ehliyeti olmayan ve/ya da başkalarının bakımına ihtiyaç duyan -Örneğin, ileri yaşlarda ya da hasta olup bakıma ihtiyaç duyan ve izolasyon koşullarında tutulan- kişilerin koşullarına ilişkin hak ihlalleri; ceza ve infaz kurumlarındaki yaşlı ve hasta mahpusların serbest bırakılmasıyla ilgili şikayetler (Örneğin, C.T örneği; hastaneye çıkarılmış 78 yaşında 6 ay sonra hayatını kaybetmiş); hasta mahpusların da ceza infaz kurumlarının kurullarının olumsuz kararlarıyla şartlı tahliyelerinin gerçekleşmemesi.
5. **Hak arama süreçlerine ilişkin ihlaller:** Hak arama hakkının kullandırılması önündeki engeller; açlık grevleri, ölüm oruçları ve bu süreçlerde yasal çerçeveye uygun olmayan müdahaleler, ihtiyaç duyulan malzeme ve ürünlerin sağlanmaması; hastanede tutma ya da hastaneye götürülmeyle ilgili tehditler; yalnız başına, yardımsız bırakılma; çeşitli kurumlara, kişilere şikayet ya da farklı konularda dilekçe, mektup gönderme taleplerinin doğrudan engellenmesi ya da olumsuz sonuçları olabileceği

konusunda psikolojik baskı yapılması, tehditler; hak arama süreçlerinin disiplin soruşturmalarına konu edilmesi.

6. **Fiziksel ve psikolojik baskı, kötü muamele, şiddet ve işkence:** Koğuş ya da üst araması sırasındaki keyfiyet ve mahremiyet ihlalleri, özel eşyaların kaybolması; düzensiz kuralsız, kötü muameleyi de içeren koğuş aramaları, aramalar esnasında görevlilerin tahrik edici davranışları, odalardan özel eşyaların dağıtılarak çıkılması; kelepçeli arama, çıplak arama; ağız içi arama; görüşlere, mahkemeye veya hastaneye götürülürken keyfi aramalar; sözlü ve fiziksel şiddet, kötü muamele, işkence -Örneğin, A.Ü ve V.D'ye işkence yapıldığıyla ilgili iddia (F Tipi YGCİK Edirne,2024); psikolojik baskı-tehdit; ceza ve infaz kurumlarının girişinde kameraların görmediği yerlerde çıplak arama; 12 eylül tarzı dışarı çıkarılıp askeri düzen içtima ile sayım yapılması, sayımlarda farklı şekillerde aşağılayıcı davranışlara zorlanma; ceza ve infaz kurumlarındaki infaz görevlilerine ilişkin sözlü ya da fiziksel şiddet içerikli kötü muamele şikayetleri; gözaltına alınma sürecinde kötü muamele ve işkence; yangın vb. tatbikat yapıldığı gerekçesiyle belirsizlik yaratarak psikolojik baskı yapılması; husumeti olan kişilerle aynı koğuşa konulma tehdidiyle psikolojik baskı; farklı suç tiplerinden mahpusların, güvende hissetmedikleri konusundaki beyanlarına rağmen- aynı koşullara ya da aynı havalandırmaya çıkarılması; avukat görüşlerinde ek uygulamalar, ek aramalar vb. yapılarak psikolojik baskı uygulanması.

Analiz edilen mektuplarda dile getirilen sorun, şikâyet ve değerlendirmelerin önemli bir bölümü, diğer sorun ve şikayetlerin yanı sıra, mahpusların yargılanma süreçleri, ceza ve infaz kurumlarında hukuksal desteğe ulaşma hakkı önündeki engeller ve Türkiye Barolar Birliği'nden hukuki destek ve çeşitli konularda bilgi taleplerini de içermektedir. Bu konudaki şikâyet ve talepler, doğrudan cezaevlerinin koşullarıyla ilişkili olmadığı için, 6 kategoriye ek bir kategori olarak ele alınmamış fakat aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Adil Yargılanma ve Hukuksal Destek Konusundaki Şikayetler, Talepler ve Değerlendirmeler

Adil yargılanma hakkı ve talebi; hukuksal süreçlerle ilgili TBB'nden bilgi ve hukuksal destek talebi; avukatlarla ilgili genel şikayetler; gönderilecek bir

heyetle ceza ve infaz kurumlarındaki uygulamalar hakkında görüşme talepleri; müfettiş incelemesi talepleri; ceza ve infaz kurumlarındaki açlık grevleriyle ilgili olarak, bu ceza ve infaz kurumlarını, TBB'nin ve Baroların ziyaret talebi; avukatlar, barolar tarafından atanmış avukatlar ya da çeşitli baro yönetimlerine ilişkin farklı konularda şikayetler; engelli mahpusların barolarından ziyaret talepleri; farklı konularda emsal karar istekleri; barolardan hukuk kitapları istekleri; AİHM Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye (15669/20, 26.09.2023) kararının kendilerine de uygulanmasıyla ilgili talepler; cezai ehliyetinin olmadığına tanınması talebi; savcılığa hapisane uygulamalarıyla ilgili yapılan şikayetler ve suç duyurularının usulünce yapılmadığı yönündeki şikayetler; çeşitli konularda, çok sayıda baro ve sivil toplum örgütüne yazılmış mektupların örnekleri vb.

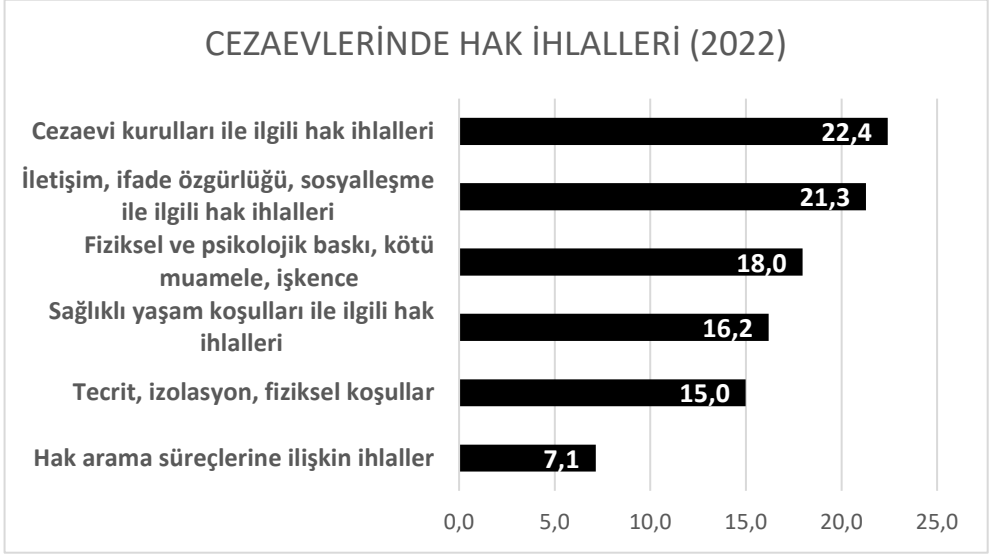
Ayrıca, mektuplarda, hem analize esas olan hak ihlalleri kategorilerine dahil edilen hem de farklı nitelikte, genellikle ekonomik nitelikli sorunların dile getirilmesi de söz konusudur. Ceza infaz kurumlarında yaşanan kalabalık ve yoğunlukla ilgili az sayıda mektup bulunması ya da bu sorunun, diğer sorunların yanında yer alması nedeniyle, bu konu da diğer sorunlar kategorisine dahil edilmiştir. Aşağıda bu sorunlara ilişkin örnekler sunulmuştur.

Diğer Sorun, Şikâyet ve Hak İhlalleri

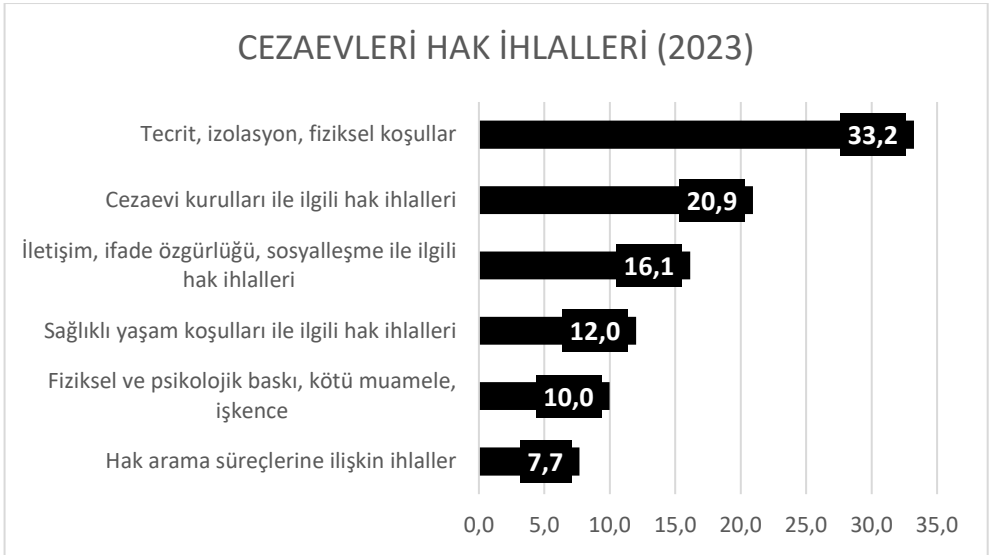
Yukarıdaki gruplandırmaya girmeyen ya da kısmen giren şikayetler ve hak ihlalleri; çok farklı durumlarda ve biçimlerde yaşanan, ekonomik koşullarla ilgili zorluklar; kantinlerin pahalılığı, kantinlerden alışveriş yapmaya zorlanma, dışarıdan gelen eşyaların keyfi gerekçelerle verilmemesi, dolayısıyla bu eşyaları satın almaya zorlanma; elektrik vb. ücretlerin talep edilmesi ve işyeri elektriği tarifesi uygulanması; mektup ya da kargo ücretleri, sevklerde eşyaların gönderilmesi giderlerinin mahpusların talep edilmesi vb., sorunlar ve ihlaller; kalabalık cezaevleriyle ilgili sorunlar; eğitim hakkı ihlalleri, üniversiteye girme haklarının kullandırılmaması ve eğitim materyallerine ulaşamama; odaların aranması sonrasında bazı eşyaların kaybolması; ekonomik yardım talepleri; televizyon ya da başka bazı eşyalara hukuksuz olarak el konulması, sevklerde eşyaların tekrar alınmak zorunda kalınması; ceza ve infaz kurumlarının yöneticileri ve infaz görevlilerinden uygulamalar konusunda somut şikayetler.

İNSAN HAKLARI MERKEZİ ÇALIŞMA RAPORU

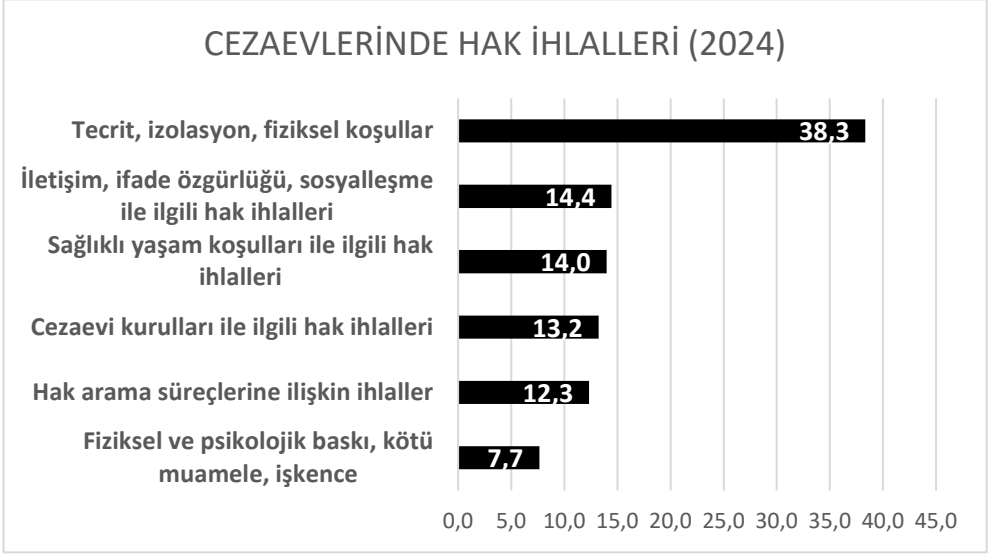
Mahpusların mektuplarında dile getirilen, sorun, şikâyet ve hak ihlallerinin yukarıda açılımları sunulan 6 kategori açısından yıllara göre ve tüm mektuplar açısından dağılımları aşağıda sunulmuştur.

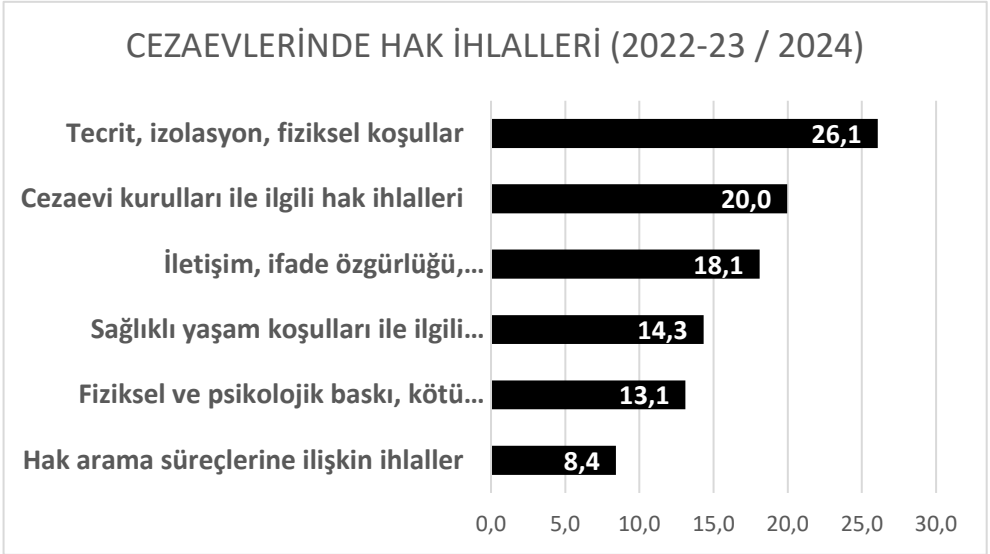
Grafik.1. Mahpusların mektuplarının hak ihlalleri açısından dağılımları (2022)

Grafik.2. Mahpusların mektuplarının hak ihlalleri açısından dağılımları (2023)

Grafik.3. Mahpusların mektuplarının hak ihlalleri açısından dağılımları (2024)

Grafik.4. Mahpusların mektuplarının hak ihlalleri açısından dağılımları (2022/2024)

Mektuplarda dile getirilen sorunların yıllara göre dağılımları, kendi içinde farklılıklar gösterse de en büyük hak ihlali grubunun, tecrit ve ceza infaz kurumlarının idare ve gözetim kurullarının kararları konusunda toplandığı görülmektedir. Nitekim tüm mektuplar açısından yapılan analiz de en büyük sorun grubu olarak bu iki kategorinin üst sıralarda yer aldığını göstermektedir. Ayrıca 3. sırada yer alan şikâyet kategorisi olarak “İletişim, ifade özgürlüğü, sosyalleşme ve sosyal faaliyetlerle ilgili hak ihlalleri” konusu da doğrudan, ilk iki kategoride dile getirilen sorunlarla ilişkilidir. Bu kategoride dile getirilen konular, çoğunlukla, ceza infaz kurumlarının kurulları tarafından alınan disiplin cezaları sonucunda ortaya çıkan ve genellikle izolasyon ya da tecride varan sonuçları olan uygulamalardır. Kuşkusuz, sorun ve hak ihlallerinin yoğunlukları açısından nasıl bir dağılım gösterdiğini görmek önemlidir fakat aynı zamanda, neredeyse dile getirilen bütün sorunların ve hak ihlallerinin, bütüncül bir bakış açısıyla birbirleriyle ilişkili olduğu da vurgulanmalıdır. Örneğin sağlık hakkıyla ilişkili hak ihlalleri kategorisinde yer verdiğimiz kimi uygulamalar doğrudan izolasyon ve tecrit deneyimine yol açabilir.

Mahpuslar, ceza ve infaz kurumlarının kurulları tarafından çok sık olarak ve gerekçesiz bir şekilde disiplin cezalarına ilişkin kararlar alındığı, itiraz sisteminin etkili olmadığı, infaz hâkimliklerinin hemen her zaman yeterli incelemeleri yapmadan kararları onadıkları yönünde şikâyetler dile getirmişlerdir. Disiplin cezalarının çoğunlukla sosyal etkileşimi kısıtlayan içerikte olduğu ve birden fazla cezanın ara verilmeden uygulanması sonucunda sosyal izolasyonun kalıcı hale gelebildiği; kurs, atölye vb. faaliyetlere katılım imkanlarının disiplin cezaları ya da bu faaliyetlerde mahpusların tercih ettikleri kişilerle birlikte yer almasının engellenmesi sonucunda sohbet imkânlarının yetersiz olduğu; ceza ve infaz kurumlarında bulunan aile yakınları ya da diğer mahpuslarla iletişim imkanlarının çeşitli biçimlerde kısıtlanması; dışarıdaki aile üyeleriyle de sevkler ve sürgünlere bağlı olarak uzak mesafelerdeki cezaevlerinde bulundurulma nedeniyle iletişimlerin kısıtlı olması; telefon, görüntülü telefon ve e-mail kullanımı yoluyla iletişimin, suç tiplerine göre veya mahkumlar arasında farklı sürelerde kullandırılması yoluyla ya da Kürtçe iletişim ve yayınlara yönelik kısıtlamaların ayrımcı uygulamalara dönüşmesi nedeniyle sosyal izolasyon ve tecridin etkileri daha yoğun hissedilmektedir.

Ayrıca, görüşe gelen yakınlarla yönelik olarak aramalar sırasında ve diğer süreçlerde yıldırıcı muamelede bulunulduğu, çeşitli düzeylerde zaman zaman soyarak üst araması yapıldığı, hakaret edildiği gibi pek çok şikâyet mektuplarda yer almaktadır. Bütün bu sosyal iletişim haklarının ve imkanlarının uygulamalar sırasında yaşanan zorluklar ve kısıtlamalarla kullanılması, izolasyona dayanan yüksek güvenlikli cezaevleri sistemlerinin sonuçlarının daha da ağır yaşanmasına, zaman zaman kötü muamele hatta örneğin keyfi ve uzun süreli hücre cezaları biçiminde uygulandığında işkence ile sonuçlanmasına yol açabilmektedir.

Mektuplarda Yer Alan Ceza İnfaz Kurumlarının Mekânsal Özelliklerine İlişkin Tespitler

İncelediğimiz mektuplarda, ceza infaz kurumlarının fiziksel yapıları, mimari düzenlemeleri ve yaşama mekanları olan bölümlerindeki fiziksel yapılanma konusunda pek çok bilgi ve bu yapılanmanın sonuçları konusunda şikâyetler yer almaktadır. Özellikle F Tipleri, yüksek güvenlikli cezaevlerinden bilinen ve daha önceki yıllarda pek çok raporda yer verilen mekânsal özelliklere ek olarak son dönemlerde giderek yaygınlaşan S ve Y Tipi ceza ve infaz kurumları, mahpuslar tarafından “kuyu tipi” mekanlar olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımlama, bir metafor olmanın ötesinde bu ceza ve infaz kurumlarının mimari yapısını nitelemek için kullanılmaktadır. Bu ceza infaz kurumlarının çok katlı olması ve havalandırma alanlarının, hücrelerle bağlantısının olmaması, farklı katlarda olması ve mahpusların havalandırmaya çıkma sürelerinin sadece “iyi halli olmama” nedeniyle değil, havalandırma alanlarına götürülüp getirilmeleri sırasında geçen süreler açısından da kısıtlanmasıdır. Havalandırmanın sağlandığı hücrelerdeki pencereler, bazı cezaevlerinde sıkı gözenekli telle kapatılmakta, mahkumlar çamaşırlarını odalarda yıkamak ve kurutmak zorunda oldukları için rutubet ve havasızlık, sağlığı tehdit edecek boyutlara ulaşmaktadır. Havalandırma için götürüldükleri alanların da üzeri açık olmasına rağmen çok yüksek duvarlı ve üzeri telle örtülü olduğu için, gökyüzünü görmenin neredeyse imkânsız olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bu alanların 360 derece dönebilen kameralarla gözlendiği, bu kameraların görüş alanına bazen odaların bazı bölümlerinin girebildiği, bunun da mahremiyet ihlali kaygısı yaratması söz konusu olabilmektedir. Belirli sürelerle ve iyi halli olma durumunda yararlanılabilen kurs ya da atölye mekanlarının da dışarıyla ilişkisi benzer biçimde

sınırlanmış durumdadır. Tek kişilik 12 metrekarelik odaların, ağırlaştırılmış müebbet hapis hükmü almış hükümlüler için düzenlenmiş olduğu ifade edilmektedir fakat pek çok mektuptan, bu ceza ve infaz kurumlarının en alt bodrum katında bulunan bu odalarına, “tehlikeli” mahkûmlar tanımlamasıyla, süreli hükümlü hatta hükmü kesinleşmemiş kişilerin de sevk edilebildiği anlaşılmaktadır. Bu yeni tip ceza ve infaz kurumlarında infaz memurlarıyla iletişim, kapıların açılması vb., hücre dışıyla iletişim sistemi bütünüyle elektronik bir düzenlemeyle oluşturulduğu, bir buton aracılığıyla çalışan bu sistemin, herhangi bir nedenle çalışmaması olasılığı, mahpuslar açısından ek kaygıların yaşanmasına neden olmaktadır. İnfaz memurlarının hücrenin kapısını açabilmesi de başka bir kişinin sistemi çalıştırmasını gerektirmektedir. Bu ceza ve infaz kurumlarının birimleri arasında ses izolasyonu da maksimum seviyelerde düzenlendiği için, mahpuslar, sosyal faaliyetlere ve kurslara katılamadıkları durumlarda, sadece infaz görevlisinin sesi dışında herhangi bir ses duyamamaktadırlar; bu koşullar ağır bir uyaran yoksunluğu yaratmaktadır. Bazı yüksek güvenlikli ceza ve infaz kurumlarından gelen mektuplarda ise tam tersine, yan hücrelerle aradaki duvarların ve koridorlara açılan duvarların hiçbir ses yalıtımı sağlamadığı ve bu durumun çok çeşitli sorunlara yol açabildiği belirtilmektedir.

Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarının iç düzenlemesinde kullanılan gerek kalıcı malzeme -döşeme, kapı pencere vb.- gerekse eşyalar -yatak, televizyon vb.- olabildiğince minimum görsel uyaran içerecek ve dönüştürülmeye izin vermeyecek şekilde, sabit biçimde planlanmıştır. Tek kişilik odalarda tuvaletle yaşama mekanının arasındaki mesafe sadece mekânın yetersizliği açısından değil hijyenik nedenlerle de çok yetersizdir. Sadece havalandırmayı gören, sık örülmüş telle kaplı küçük bir pencere vardır. Üç kişilik odalarda, bütün yüksek güvenlikli cezaevleri için, bireysel mahremiyeti gerektiren yaşamsal faaliyetler açısından düşünüldüğünde, hiçbir mahrem mekân bulunmamaktadır. Tuvalet dışında mahkûmların birbirinden ayrı birbirinin gözetiminden uzak kalabilecekleri herhangi bir kalıcı ya da taşınabilir bölme ya da aparat bulunmamaktadır. Bu koşullar da küçük grup izolasyonuna yol açmaktadır.

Tecrit-İzolasyon Uygulamalarının ve Kalabalık-Yoğunluğun, Sağlığı ve Genel İyi Olma Halini Etkileyen Sonuçları

İnsan, sadece doğumdan ölüme kadar, yaşam süreçlerinin tümünde devam eden çok yönlü gelişimi açısından değil aynı zamanda hayatta kalma becerisinin korunması açısından, kendi dışındaki fiziksel ve sosyal ortamla etkileşime öncelik vermek üzere evrimleşmiştir. Bedenimiz dışındaki dünyayla hem mekânsal hem kişilerarası ilişkileri geliştirmek ve kurmak için içsel, biyolojik olarak belirlenmiş bir kapasiteye sahibiz ve bu kapasiteyi hayata geçirmeye var olmak, hayatta kalmak için ihtiyacımız var. Sosyal ihtiyaçların etkili bir şekilde ifade edilebilmesi, doyurulması ve duyguların ustaca yönetilmesi, sağlıklı sosyal bağların sürdürülmesinin temelini oluşturan önemli becerilerdir. Sosyalleşme açısından asgari düzeyde koşulların sağlanmaması insan sağlığını çeşitli açılardan farklı derecelerde olumsuz etkileyebilir. Sinir bilimciler, beynin zorla izolasyon dönemlerinden sonra nasıl hasar gördüğüne değinmektedir. Uzun süreli sosyal izolasyon, önemli fiziksel, duygusal ve bilişsel olumsuz sonuçlara yol açabilir. Çalışmalar, öncelikle yüksek kortizol seviyeleri, yüksek kan basıncı ve iltihaplanma ile karakterize edilen şiddetlenmiş bir stres tepkisine atfedilen erken ölüm olasılığında %26'lık bir artış olduğunu göstermektedir. Ek olarak, sosyal izolasyon yaşamak, içinde bulunulan koşulları yalıtılmışlık ve yalnızlık hisleriyle algılamak, yüksek intihar riskiyle doğrudan ilişkilidir. Tek başına hücre hapsi ve uzun sürelerle tek başına tutulma -ağırlaştırılmış müebbet koşulları ve uzun süreli hücre cezaları- sonucunda beyin bazı değişikliklere uğrar: Bu deneyimin nörolojik yapıları da etkilemesi muhtemeldir. Uzun süreli stres, hafıza, mekânsal biliş ve duygusal düzenleme için önemli bir bölge olan hipokampus olumsuz etkiler. Sonuç olarak, sosyal izolasyona tabi tutulan insanlar genellikle hafıza eksiklikleri, bilişsel bozulma ve depresif semptomlarla karşılaşır. Araştırmalar, depresyonun daha fazla hipokampal hücre kaybına katkıda bulunduğunu ve antidepresan özelliklere sahip büyüme faktörlerinin kullanılabilirliğini azaltarak zararlı bir döngüye yol açtığını göstermektedir. Dahası, duyuşal yoksunluk ve doğal ışık eksikliğinin birleşimi psikotik atakları hızlandırabilir ve vücudun sirkadiyen ritimlerini yöneten gen ifadesini de bozabilir (Smith, 2018).

Psikiyatrist Dr. Grassian (2006), hücre hapsinde ya da uzun sürelerle tek başına bırakılan tutuklular arasında tutarlı olan belirli psikiyatrik

semptomları iki yüzden fazla mahkûm üzerinden, doğrudan uzun süreli gözlem yoluyla belirlemiştir. Grassian'a göre bu sendromlar şöyle gruplandırılabilir:

- a. Dış Uyarıcılara Karşı Aşırı Duyarlılık: sıradan işitsel uyarılara tahammül edememe konusunda giderek artan bir duyarlılık
- b. Algısal Çarpıtmalar, İllüzyonlar ve Halüsinasyonlar: Mahkumların neredeyse üçte biri, çoğunlukla fısıltı halinde ve kendilerine korkutucu şeyler söyleyen sesler duyduklarını ifade etti.
- c. Panik Ataklar: Röportaj yapılan mahkumların yarısından fazlası Özel Barınma Birimindeyken şiddetli panik atakları yaşadıklarını anlattı.
- d. Düşünme, Konsantrasyon ve Hafızada Güçlükler, Sorunlar: Birçok kişi konsantrasyon ve hatırlama süreçlerinde zorluk semptomları bildirdi.
- e. Takıntılı Saplantılı Düşünceler: İlkel Saldırgan Düşüncelerin Ortaya Çıkışı: Mahkumların neredeyse yarısı intikam alma, işkence yapma veya gardiyanlara zarar verme gibi yoğun ve rahatsız edici düşünceler yaşadıklarını anlattı. Bu fanteziler istedikleri veya kontrol edebildikleri şeyler değildi.
- f. Açık Paranoya Semptomları: Röportaj yapılan tutukluların neredeyse yarısı paranoyak ve zulüm korkuları olduğunu bildirdi.
- g. Dürtü Kontrolüyle İlgili Sorunlar: Mahkumların yarısına yakını, rastgele şiddet ile dürtü kontrolünü kaybettikleri davranışlarından söz etti (Kesinlikle sudan sebeplerle kendime zarar veriyorum. Postaları ve resimleri yırtıyorum, etrafa bir şeyler atıyorum. Kontrol etmeye çalışıyorum. Bunun sadece kendime zarar verdiğini biliyorum). Deliryum, yalnız kalmanın karakteristiği olan kısıtlı çevresel uyarım da dahil olmak üzere, koşullardan kaynaklandığı bilinen bir sendromdur. Deliryumun karakteristiği olan EEG anormallikleri, duyuşal yoksunluk koşullarına maruz kalan bireylerde gözlemlenmiştir.

Sosyal izolasyonun uzun vadeli fiziksel sonuçlara yol açtığı da bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda en sık rastlanan belirtiler, Görme alanında daralma; İşitme duyusunda azalma; Sinirsel tipte sağırılık; Tinnitüs (çınlama); Hücresel immun yanıtta azalma (bağışıklık sisteminin zayıflaması); Tümör büyüme hızının artışı; Viral enfeksiyonların yarattığı tahribatta artış;

Amenora sendromları; Hirsutik değişiklikler, kıllanma; Prematür menopoza (Erken menopoza) biçiminde tanımlanmaktadır. (Aktaran, Göregenli, 2003)

Zihinsel, ruhsal ve sosyal iyi olma hali açısından bakıldığında, araştırma verileri, en sık rastlanan sorunları, gerçeklik duygusunun yitirilmesi; saldırgan davranış, agresif fanteziler; emosyonel davranışlarda değişiklik; sürekli bir güvensizlik duygusu, ilişki kurma güçlüğü ve sosyal ilişki kalitesinde azalma; depresyon, anksiyete ve panik atak; uzun vadede kişilik değişimlerine yol açma; intihar riskinde artış; uyku bozuklukları; düşünme ve dil becerisinde zorluklar yaşanması, konsantrasyon bozuklukları, algı, bellek ve dikkatte azalma; zaman duygusunun yitirilmesi (gerçeklik bilgisinin zedelenmesi); çevreye ve karşı cinse ilgi kaybı; sosyal kimlik algı ve kurgusunda bozulma; sosyal etki ve telkine açık hale gelme, belirsizlik ve kontrol kaybı; mekânsal oryantasyonda beceri kaybı ve bozulma; fiziksel çevrenin uyaran çeşitliliği açısından yetersizliği sonucunda algısal, zihinsel ve bilişsel becerilerin olumsuz etkilenmesi; benlik ve beden algısının bozulması; benlik saygısının azalması olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca zorunlu tembellik, kısıtlı hareket ve etkinlikte bulunma koşullarında yaşamak, duygusal monotonluk, artan kaygı, bilişsel yönelim bozukluğu ve duygusal düzensizlikle karakterize edilen psikolojik sıkıntı haline katkıda bulunur (Smith, 2006). Dahası, tecrit süresinin uzaması, mahkûmlar üzerindeki psikolojik yükü daha da kötüleştirir ve varoluşsal bir umutsuzluk ve çaresizlik duygusunu besler. Süresi kesin olmayan ve kesintili de olsa aralıksız devam eden veya uzun süreli izolasyon dönemlerine özgü zamansal belirsizlik, psikolojik gerginliği artırır ve mahkûmlar derin bir zamansal yönelim ve varoluşsal amaç kaybıyla baş etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla, tecridin psikolojik sonuçları çok yönlüdür ve tecridin sona ermesinden uzun süre sonra bile devam eden bir dizi duygusal, bilişsel ve davranışsal rahatsızlığı kapsar (Haney, 2003). Bu sonuçlar kümülatif bir etki yaratarak, pek çok mahkûm açısından, serbest bırakıldıktan sonra da duygusal düzensizlik ve davranış bozukluklarıyla mücadele etmeyi gerektirir ve tekrar suç işleme döngüsü yaratabilir böylece etkileri, hapsedilme süresinin ötesine uzanır. (Tayer, 2021).

Ceza infaz kurumlarından mahpuslar tarafından gönderilen mektuplarda sıklıkla, kurum kapasitelerinin çok üstünde mahpusun bir arada tutulduğu koşullara ilişkin çeşitli şikayetler ve hak ihlalleri dile getirilmektedir.

Mahpusların mektuplarında, çoğunlukla, kalabalık nedeniyle temel yaşam gereksinimlerinin giderilmesi, sağlıklı ve yeterli yiyeceğe ulaşma, sağlık hizmetlerine ulaşma, hijyen koşulları gibi konulardaki şikayetler ve hak ihlalleri dile getirilmektedir. Oysa genellikle ABD’de, sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar, ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalık konusunun, yalnızca mahkumların nominal kapasiteye oranıyla ve temel insan gereksinimlerinin giderilme oranlarıyla ölçülemeyeceğini, bir ceza infaz kurumunun veya ceza infaz kurumu sisteminin altyapısının, “insanca” barındırabileceğinden daha fazla mahpusu barındırması ölçüsünü de içermesi gerektiğine işaret etmektedir. Ceza infaz kurumları, gündelik yaşama ilişkin programlama, tıbbi ve ruh sağlığı kaynaklarında yeterli düzenlemeler olmaksızın, kapasitelerinin çok üstünde mahpusu barındırmaları, teknik olarak, kapasitelerine uygun mahpusu barındırsalar bile “aşırı kalabalık”tır. Haney’in (2006) ceza infaz kurumlarında kalabalık ve yoğunluğun sonuçları konusundaki ayrıntılı çalışması, izolasyon ve tecrit koşullarına benzer olumsuz etkilerin, kalabalık koşullarında da benzer olarak tekrarlandığını göstermektedir: Kalabalığın derecesi ile sistolik ve diyastolik kan basıncı arasında güçlü ilişki, sağlık açısından olumsuz sonuçlara yol açmakta, aşırı kalabalık daha fazla sayıda mahpusun hastalık şikayetiyle sonuçlanmaktadır. İzolasyonun etkilerine benzer bir şekilde, “uzun süreli, yoğun, kaçınılmaz kalabalık ve yoğunluk deneyimine” maruz kalmak, “fiziksel ve psikolojik bozulmaya yol açabilen” yüksek stres seviyelerine yol açmaktadır. Ceza infaz kurumlarında temel sağlık hizmetleri bile yeterince sağlanamazken, özel koşullarda destek ihtiyacı olan mahpuslar açısından imkanlar, kalabalık nedeniyle yetersizdir. Mahpusların, zihinsel sorunlar açısından taranması, madde bağımlılıkları konusunda özel önlemler almak ve zihinsel sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyanları tedavi etmek, hapishane nüfusu arttıkça imkânsız hale gelmektedir. Hapishane popülasyonlarındaki kimliği belirlenemeyen ve tedavi edilmeyen akıl hastası ve zihinsel sorunları olan mahpusların yalnızca daha da kötüleşme olasılıkları daha yüksek olmakla kalmamakta, aynı zamanda birlikte yaşamak ve etkileşimde bulunmak zorunda oldukları mahpuslar üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratma olasılıkları da yükselmektedir. Kalabalık ve sonucu olarak yoğunluk deneyimi, mahpusların düzenli olarak başa çıkmaları gereken belirsizlik seviyesini artırarak zihinsel ve fiziksel sağlıklarını doğrudan etkiler. Aşırı kalabalığın olumsuz etkilerine ilişkin psikoloji alanında yapılan çalışmalar, çok fazla insan tarafından kullanılan bir alanda

sınırlandırılmanın, kişilerin “yüksek düzeyde belirsizlik ve aşırı bilişsel yük” içeren sosyal etkileşimlerinin sayısını artırdığını vurgular. Bu nedenle, kalabalık koşullar, kişilerarası hataların veya sosyal yargılardaki yanlışların çok olumsuz sonuçlara yol açabilme, sosyal karmaşıklık ve kişilerarası istikrarsızlık getirerek mahkumların deneyimlediği bilişsel gerginlik seviyesini artırma riski taşır.

Kalabalığın çok yönlü olumsuz etkileri, disiplin ihlalleri dolayısıyla cezalandırılma oranlarını da yükseltir. Bir çalışmada, “kalabalık koşulların geçici olmaktan çok kronik olduğu cezaevlerinde kişisel alan kısıtlamaları ile disiplin ihlallerinin meydana gelmesi arasında açık bir ilişki olduğu” nu gösterilmiştir (Akt. Haney, 2006).

Sonuç olarak, kalabalık koşullar, hiç mahremiyet imkânı olmayan ve çok yetersiz dinlenme imkânı sağlayan ortamlardır; mahpuslar son derece yakın mesafelerde yaşar ve temel fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması veya bunların görünür olması bile oldukça zordur; aşırı kalabalık, mahkumların günlük olarak uyum sağlaması gereken sosyal bağlamı veya durumu kelimenin tam anlamıyla değiştirerek bireysel düzeyde hapis deneyimini doğrudan olumsuz biçimde belirler.

III- MAHPUS MEKTUPLARINDAN HAREKETLE SOSYAL PSİKOLOJİK AÇIDAN ANALİZ EDİLEN OLGULARIN HUKUKİ GÖRÜNÜMÜ

Çalışmamızın giriş bölümünde de kısaca değindiğimiz üzere ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazının etkileri sadece infaz sürecinde değil, infazın çektirilmesinden sonra da devam etmektedir. İnfaz sürecinde yaşanan tecrit, eşitsizlik, keyfi uygulamalar, kötü muamele ve işkencenin mahpus ve infaz süresince bu muamelelere tanık olan yakınlarında yarattığı duygusal, bilişsel ve davranışsal rahatsızlık, sarsılmış adalet duygusu, kümülatif olarak tüm topluma yayılmaktadır.

Bu sebeptendir ki, çalışmamızda sadece hukuki normatif değerlendirme ile yetinmeyerek, ceza infaz kurumlarında ulusal ve uluslararası mevzuata aykırı olarak yaşanan pratiklerin sebebiyet verdiği insani trajedi ve sosyal tehlikeyi de yansıtabilmek amacıyla, meseleyi sosyal psikolojik yönüyle de ele alıp değerlendirmeyi uygun bulduk.

Çalışmamızın bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla hukuki olarak değerlendirmeye esas alınan olguların çok büyük bir kısmını sosyal psikolojik analiz aşamasında olduğu gibi istatistiki dökümü ekte yeralan mahpus mektuplarındaki yakınmalar, mahkeme kararları ve belgelerden edindik.

Mektuplarda onlarca farklı yakınma ve hukuka aykırı uygulama dile getirilmişse de tümünü ileride daha da genişletmeyi düşündüğümüz raporumuzda değerlendirmek üzere bu çalışmamızı insan hak ve özgürlüklerini en ağır şekilde ihlal eden ve/ya da acil olduğunu düşündüğümüz sorunlarla sınırlandırmayı uygun bulduk. Yine de çalışmamızda esas aldığımız herhangi bir hak ihlali, örneğin sosyal izolasyonun (tecrit) aynı zamanda mekan, haberleşme, sosyal faaliyet, ziyaret ve disiplin cezaları vb. da kapsıyor olması karşısında değerlendirmemizde bir hak ihlalini ele alırken bağlantılı bir çok hak ihlaline de zorunlu olarak değindik.

Hak ihlallerini kategorize ederken olanaklı olduğu ölçüde sosyal psikolojik değerlendirmede yapılan sınıflandırmaya uyuldu. Bununla birlikte, hukuki değerlendirme aşamasında sadece ceza infaz kurumlarındaki pratikler değil, hiç kuşkusuz ulusal ve uluslararası yargı pratik ve kararları da ele alınıp değerlendirilmiş bulunmaktadır.

Ceza İnfaz Kurumlarında Yaşam Hakkı İhlalleri

Yaşam hakkı, statüsü ne olursa olsun tüm insanlar için en temel insan hakkıdır. Hakka vurgu yapan ulusal ve uluslararası tüm düzenlemeler şüphesiz mahpuslar bakımından da geçerlidir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 6/1-f bendinde *"Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur"* denilerek, idarenin negatif yükümlülüğü (öldürmeme yükümlülüğü) ayrıca ve ek olarak düzenlenmiştir.

Türkiye'de ceza infaz kurumlarındaki yaşam hakkı ihlallerinde çok sayıda mahpusun ölümüne sebebiyet verildiği bilinen bir gerçektir. Bu ölümlerin çok önemli bir kısmı, 1990 yılının ikinci yarısı ile 2000 yılı arasındaki beş yıllık süreçte özellikle cezaevlerinin koşullarını protesto etmek amacıyla eylem yapan hükümlülere karşı Devletin yürüttüğü operasyonlarda gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1995 tarihinde Buca Cezaevi operasyonunda üç; 4 Ocak 1996 tarihinde Ümraniye Cezaevi operasyonunda dört; 24 Eylül 1996 tarihinde Diyarbakır Cezaevi operasyonunda on; 26 Eylül 1999 tarihinde

Ankara (Ulucanlar) Merkez Kapalı Cezaevi operasyonunda on; 25 Ocak 2000 tarihinde İstanbul Metris Cezaevi operasyonunda bir olmak üzere toplam 28 hükümlü yaşamını yitirmiştir. Tüm bu operasyonlar sonucunda aralarında yaşamsal tehlikesi de bulunan yüzlerce hükümlü de yaralanmıştır.

19 Aralık 2000 tarihinde başlatılan ve idarenin ironik bir şekilde “*hayata dönüş*” adını verdiği, Türkiye genelinde yaklaşık yirmi cezaevinde gerçekleştirilen operasyonlarda ise toplam yirmisekiz mahpus yaşamını yitirmiş, aralarında ağır olanların da bulunduğu yüzlercesi yaralanmıştır. Bütün bu ölümlü müdahalelerle ilgili olarak açılan davaların tamamı, olayı gerçekleştiren kamu görevlilerinin ya beraati ile sonuçlanmış ya da davalar zamanaşımına uğratılmıştır. Halihazırda derdest bulunan, oniki mahpusun yaşamını yitirdiği Bayrampaşa Cezaevi davasının da zamanaşımına uğramasına çok kısa bir süre kalmıştır. Bu davalarda cezasızlığın resmi devlet politikası olarak benimsendiği görülmektedir

Mahpusların yaşam hakkının negatif yükümlülüklerine dair Türkiye ile ilgili AİHM içtihatlarının önemli bir kısmı idarece “*hayata dönüş*” olarak adlandırılan bu operasyonlara ilişkindir.¹ Anılan kararlarda AİHM, cezaevlerinde ateşli silah kullanımının büyük olasılıkla ölümcül sonuç doğurabilecek nitelikte olduğunu, bu nedenle öldürme niyeti ya da hayati bir yaralanma bulunup bulunmaması önemli olmaksızın incelemeyi yaşam hakkı çerçevesinde yapacağını ortaya koymuştur.² Bu durum kamu görevlileri ve kolluk güçleri tarafından cezaevlerinde meydana gelen olaylarda ve operasyonlarda “silah kullanımı” açısından son derece dikkatli olunması gerektiğini ortaya koyar niteliktedir.

AİHM ikinci olarak Sözleşme’nin 2/2. fıkrasında yer alan istisnalar üzerinde durmuş ve anılan istisnalar kapsamında yaşam hakkına müdahalede bulunulabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte anılan istisnalara ancak “mutlak zorunluluk” hali söz konusu olduğunda başvurulabileceği de hiçbir

1 Leyla Alp ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No:29675/02, 10.12.2013; Düzova / Türkiye, Başvuru No:40310/06, 05.06.2012; İsmail Altun / Türkiye, Başvuru No:22932/02, 21.09.2010

2 Leyla Alp ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No:29675/02, 10.12.2013, §64-67; Peker / Türkiye, Başvuru No:42136/06, 12.04.2011, §41,42; Düzova / Türkiye, Başvuru No:40310/06, 05.06.2012, §67-73; Erol Arıkan ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No:19262/09, 20.11.2012, §70,71; Kars ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 66568/09, 22.03.2016; Şat v. Türkiye, Başvuru No: 14547/04, 10.07.2012; hamdemir ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 41896/08, 15.11.2016; Makbule Akbaba ve diğerleri, Başvuru No: 48887/06, 10.07.2012

tereddüte yer bırakmayacak şekilde ortaya konulmuştur. Mutlak zorunluluk hali ortaya çıktığı takdirde de AİHM, gerçekleştirilecek olan müdahalenin ölçülü olması gerektiğini belirtmektedir. Mahkeme, ölümcül güç kullanılması halinde bu durumun özenle incelenmesi gerektiğini ve sadece güç kullanılması şeklindeki eylemin değil, tüm hazırlık aşaması da dahil olmak üzere sürecin tamamının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.³ Bu kapsamda Mahkeme, cezaevlerinde ölümcül güç, ateşli silah kullanıldığı operasyonlarda; operasyon öncesindeki koşulları, operasyona hazırlık ve denetimini de dikkate almaktadır. AİHM'in içtihatları uyarınca ölüm veya yaralanmanın devlet kontrolü altında olan kişilerde meydana gelmesi halinde ilke olarak bu yaralanmanın devlet gücü kullanan bir kişi tarafından ortaya çıkmadığını ispat yükü devletlerin üzerindedir. Bu ilke sıkı devlet kontrolü altında olan cezaevlerinde de özellikle geçerlidir⁴

Konuya ilişkin olarak AİHM'in İsmail Altun / Türkiye kararı üzerinde özellikle durulmalıdır. Zira anılan kararda Bayrampaşa Cezaevi'nde güvenlik güçlerine yönelik şiddetli bir direniş sergilendiği kabul edilmiştir. Yine Mahkeme, olayların geçtiği yerin bir cezaevi olduğunu, cezaevlerinde şiddet potansiyeli bulunduğu ve itaatsizliğin hızlı bir şekilde isyana dönüşme riskinin de farkında olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşın idarecilerin cezaevlerinin içerisinde bulunduğu duruma vakıf olmasına, operasyona ilişkin hazırlık ve karar verme için yeterli zaman ile imkana sahip olduklarına vurgu yapılmıştır. Belirtilen nedenlerle de başvurucuya ölümcül nitelikte güç uygulanması AİHS'in 2. maddesi ile bağdaşır bulunmamıştır.⁵

AİHM, keyfi ve orantısız olarak ölümcül nitelikteki güç kullanımını önlemeye yönelik olarak etkili bir güvence sisteminin bulunması gerektiğini de kararlarında vurgulamaktadır.⁶

AYM de AİHM gibi kararlarında yaşam hakkının negatif boyutuna ilişkin temel ilkeler ortaya koymaktadır. Bunlardan Gülşen Polat ve Kenan Polat kararında başvuruçuların oğlunun askeri ceza infaz kurumuna alındığı gün gardiyanlar tarafından ciddi şekilde darp edilmesi, sonrasında da

3 Düzova / Türkiye, Başvuru No:40310/06, 05.06.2012, §64-67

4 Leyla Alp ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No:29675/02, 10.12.2013, §73,74; Şat / Türkiye, Başvuru No:14547/04, 10.07.2012, §73

5 İsmail Altun / Türkiye, Başvuru No:22932/02, 21.09.2010, §73-79

6 Perişan ve diğerleri / Türkiye, Başvuru No:12336/03, 20.05.2010, §76-87.

kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmesi söz konusudur. AYM öncelikle devletin yaşam hakkına ilişkin negatif yükümlülüğü uyarınca kamusal bir güç kullanan görevlilerin hiç kimsenin yaşamına son vermeme ödevi olduğunu belirtmiştir. Yine özgürlüğü kısıtlandığında sağlıklı olan kişilerin devlet gözetimi altına alındıktan sonra sağlıklarını kaybetmelerine ilişkin makul açıklama ortaya koyma yükümlülüğünün de devlet üzerinde olduğunu, hatta bu şekilde ortaya çıkan bir ölümden bu yükümlülüğün daha da önem kazandığını açıklamıştır.

Özgürlüğü kısıtlanmadan hemen önce sağlıklı olan başvuru sahiplerinin oğlunun, aynı gün içerisinde kendisine uygulanan eylemler nedeniyle hastaneye kaldırılması ve burada da hayatını kaybettiği gerçeği karşısında Mahkeme; yaralanmalara makul bir açıklama getirilmemesi, uygulanan şiddetin haklılığının ortaya konulamaması ve müdahalenin mutlak zorunluluk kapsamında kabul edilemeyeceğini belirterek yaşam hakkının maddi yönünün ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM ve AYM'nin içtihatlarından ortaya çıkan sonuç; özgürlüğü kısıtlanmış kişilerin yaşam hakkına yönelik müdahalelerde daha kısıtlayıcı bir alan tanındığı, güç kullanımı sırasında son derece dikkatli olunması gerektiğidir. Nitekim mahpuslar devlet kontrolünde olan, kendilerine karşı gerçekleştirilecek ihlallere karşı savunmasız durumda bulunan ve ihlallerin ortaya çıkartılması zor olan yerlerdedirler. Bu nedenle de eğer yaşam hakkına gerçekleştirilen ölçsüz müdahaleler engellenemiyorsa etkili bir soruşturma yürütülmesi gereklidir.

Ceza infaz kurumlarına müdahalelerde, özellikle güvenlik güçlerinin ateşli silah kullandığı olaylarda, dikkat edilmesi gereken husus ve uyulması zorunlu ilkelerin yer aldığı yukarıda yer verdiğimiz pek çok AİHM kararına rağmen, Kahramanmaraş Türkoğlu merkezli gerçekleşen ve Kahramanmaraş, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya, Osmaniye, Adana ve Hatay illerimiz başta olmak üzere bütün bölgeyi yıkıma uğratan, onbinlerle ifade edilen yurttaşımızın yaşamını yitirmesine ve yaralanmasına sebebiyet veren çok şiddetli iki depremin gerçekleştiği 6-7 Şubat 2023 tarihlerinde, Hatay T Tipi ve Kahramanmaraş Türkoğlu 1 No'lu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında çıkan olaylara ceza infaz kurumu güvenlik güçlerinin müdahalesi neticesinde, ateşli silah yaralanmasına bağlı olarak üç hükümlü yaşamını yitirmiştir.

Diğer yandan Kocaeli 1 No'lu F Tipi YGCİK'da 9 Aralık 2021 tarihinde Garibe Gezer, 20 Mart 2023 tarihinde ise yine aynı ceza infaz kurumunda Duygu Koral adlı mahpuslar şüpheli bir şekilde yaşamlarını yitirmişlerdir. İdare her iki mahpusun da hücre cezalarını çekerken intihar ettiklerini belirtmiş, yürütülen soruşturma neticesinde cumhuriyet savcılığınca KYOK kararı verilmiştir. Avukatları, Garibe Gezer'in yaklaşık yedi ay müddetle aralıksız olarak hücrede tutulduğunu, ölümünden çok kısa bir süre önce infaz koruma memurlarının cinsel saldırısına uğradığı ve işkence gördüğü iddiası ile suç duyurusunda bulunduğu nazara alındığında Gezer'in infaz kurumu yetkilileri tarafından ölüme sürüklendiğini öne sürerek savcılık tarafından verilen KYOK kararının eksik soruşturmaya dayandığını ifade etmişlerdir.

Ceza İnfaz Kurumlarında Sağlık Hakkı İhlalleri

İşkencenin, Gayriinsani Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve bu sözleşme uyarınca faaliyet gösteren Komite (CPT), Nelson Mandela Kuralları ve Avrupa Cezaevi Kuralları, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazı ve mahpuslara yönelik muamelede emniyet, güvenlik ve disiplin şartlarının dikkate alınması, cezaevi koşullarının insan onurunu rencide etmeyecek şekilde oluşturulması gerekliliğine özel vurgu yapmaktadır.

Konu tutuklu ve hükümlülerin sağlık hizmetlerine erişimi bağlamında ele alındığında "sağlık" kavramından ne anlaşılması gerektiği önem kazanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nın tanımlamasına göre "*Sağlık, sadece hasta veya sakat olmama hali değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan iyi olma halidir.*" Örgütün anayasasında, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde düzenlenen insan temel hak ve özgürlüklerine paralel olarak "*Erişilebilecek en yüksek düzeyde, sağlıktan yararlanma(nın), ırk, din, politik inanç, ekonomik ve sosyal koşullar gözetmeksizin her insanın temel hak(kı)*" olduğu açıkça vurgulanmaktadır.

T.C Anayasası'nın "*Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı*" başlıklı 17. maddesi ile herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilerek, hiçbir ayırım gözetmeksizin kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir ceza veya muameleyle tabi tutulamayacağı düzenlenmiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 6.7, 71.⁸, 78.⁹, 79.¹⁰, 80.¹¹ maddesi ile de hükümlülerin sağlık hakkı koruma altına alınmış, infazın devamına engel olabilecek bir hastalık söz konusu olduğunda da Kanun'un 16, 81 vd., maddeleri ile hapis cezasının ertelenmesi imkânı düzenlenmiştir.

Bütün bu düzenlemelere karşın ceza infaz kurumlarında sağlık hakkına ulaşım bakımından çok ciddi sorunların yaşanmaya devam ettiği, gerek çalışmamızın ilk bölümünde mahpus mektuplarının analizinden gerekse konu ile ilgili AİHM ve AYM'nin verdiği kararlardan açıkça anlaşılmaktadır.

AİHM, Huylu / Türkiye kararında; ortaya çıkan tüm sağlık sorunlarına ve durumunun hızla kötüleşmesine karşın Engin Huylu'ya sadece ağrı kesici ilaçlar yazılması ve herhangi bir tetkik ve tedavi gerçekleştirilmemesi nedeniyle ulusal yetkililerin Engin Huylu'nun sağlık sorunlarına yeterli özen ile yaklaşmadığını, hastalığa teşhis konularak uygun tedavinin sağlanmadığını böylece **AİHS'in 2. maddesinin ihlal edildiği** sonucuna ulaşmıştır.¹²

-
- 7 CGTİHK'nun 6. maddesi içerisinde "Hükümlüler ceza infaz kurumlarında güvenli bir biçimde ... tutulurlar" ve "Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur" denilmektedir.
- 8 CGTİHK'nun 71. maddesi de "Hükümlü, beden ve ruh sağlığının korunması, hastalıklarının tanısı için muayene ve tedavi olanaklarından, tıbbi araçlardan yararlanma hakkına sahiptir. Bunun için hükümlü öncelikle kurum revirinde, mümkün olmaması halinde Devlet veya üniversite hastanelerinin mahkum koşullarında tedavi ettirilir." şeklindedir.
- 9 CGTİHK'nun 78. maddesinde de; "(1) Kurumun sağlık koşullarının düzenlenmesi, hükümlünün acil veya olağan muayene ve tedavisi kurumun hekimi tarafından yapılır. Genel veya hastalık nedeniyle yapılan tüm muayene ve tedavi sonuçları, sağlık izleme kartına işlenir ve dosyasında saklanır.
(2) Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile üniversitelerin sağlık kuruluşları, hükümlülerin tedavileri bakımından gerekli yardımları yapmakla görevlidirler.
(3) Rızası olsa bile hiçbir hükümlü üzerinde tıbbi deney yapılamaz." düzenlemelerini içermektedir.
- 10 CGTİHK'nun 79. maddesi; "Kurum hekimi, kurumu ayda en az bir kez denetleyerek genel ve özel önlem alınması gereken hastalıklar ile kurumda sağlık koşulları yönünden alınması gereken önerileri içeren bir rapor düzenler ve kurum yönetimine verir." şeklindedir.
- 11 CGTİHK'nun 80. maddesi; "Hükümlünün sağlık nedeniyle hastaneye sevkine gerek duyulduğunda durum, kurum hekimi tarafından derhal bir raporla ceza infaz kurumu yönetimine bildirilir."

12 Huylu / Türkiye, Başvuru No:52955/99, 16.11.2006, §61-69

Mahkemeye göre yaşam hakkını koruma yükümlülüğü aynı zamanda özgürlüğü kısıtlananların ölümcül bir sonuçla karşılaşmasını önleyebilecek özenli bakım ve tedavinin sağlanmasını gerekli kılar.¹³

Yeterli tıbbi yardıma ulaşım hakkının ihlali sadece yaşam hakkı çerçevesinde değil, aşağıda yer verdiğimiz kararlarda da görüleceği üzere işkence/kötü muamele yasağı açısından da ele alınıp değerlendirilmektedir.

AIHM, özgürlüğü kısıtlanan tüm kişilerin insan onurunu ihlal etmeyecek yerlerde tutulması gerektiğine ilişkin kabulü çerçevesinde hasta mahpusların da hastalıklarına uygun yerlerde tutulması gerektiğini belirtmektedir. Mahkeme'ye göre özgürlük kısıtlamasının doğasında bulunan kaçınılmaz ızdırap düzeyini aşan ve hasta mahpusun ciddi sıkıntıya düşmesine yol açan yetersiz koşullarda tutulması AIHS'in 3. maddesini ihlal edebilecektir.

AIHM, Ghavtadze / Gürcistan başvurusunda bu hususları tekrarlamış ve başvuruçunun çeşitli hastalıkları nedeniyle tedaviye ihtiyacı olduğunun tartışmasız bir şekilde ortada olduğunu saptamıştır. Bu nedenle de başvuruçunun yeterli tıbbi yardıma ulaşıp ulaşamadığını incelemiştir. Mahkeme, başvuruçunun hastaneden cezaevine döndükten sonra sıradan bir hücreye konulmuş olması ve herhangi bir tıbbi personelin yardımından yoksun bırakılmasının kendisinin sağlığını ciddi şekilde etkilediğini tespit etmiştir. AIHM, bir mahpusun hastalığının belirtileri ortaya çıktığında değil rahatsızlıkları zirve yaptığında hastaneye yatırılmasını ve hastalığı iyileşmeden koşulları yetersiz ve hastalığın tedavisine elverişli olmayan cezaevine geri gönderilmesini hak ihlali olarak görmüş ve AIHS'in 3. maddesine uygun bulmamıştır.¹⁴

AIHM gibi AYM de mahpusların ihtiyacı olan tıbbi yardımı almalarının devletin yükümlülüğü olduğunu kabul etmektedir. Mahkeme, anılan yükümlülüğün hiç veya gereği gibi yerine getirilmemesi, sağlık durumları uygun olmadığı halde yeterli tıbbi ve fiziksel koşullar bulunmaksızın tutulması ve infazın ertelenmesine karar verilmemesinin Anayasa'nın 17. maddesi

¹³ Taïs / Fransa, Başvuru No: 39922/03, 01.06.2006, §98

¹⁴ Ghavtadze / Gürcistan, Başvuru No: 23204/07, 03.03.2009, §76-98, Ashot Harutyunyan / Ermenistan, Başvuru No: 34334/04, 15.06.2010, §113-116

kapsamında işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında değerlendirileceğini kararlarında tekrarlamaktadır.¹⁵

AYM mahpusların gerekli tıbbi tedaviden yoksun kaldığı iddialarına ilişkin yapmış olduğu değerlendirmelerde AİHM içtihatlarında da belirtilen; başvurucunun tutulma koşulları, başvurucuya uygulanan tedavinin kalitesi, başvurucunun cezaevinde tutulduğu süreçte sağlık durumu ve gösterdiği değişim kriterlerini esas almaktadır.¹⁶

Sonuçta hem AİHM hem de AYM hasta mahpusların ceza infaz kurumlarında yeterli ve etkili tedaviye ulaşmalarını Anayasa'nın 17 ve AİHS'in 3. maddeleri açısından önemli kabul etmektedir. Yine hastalığın ilerleyen aşamalarında ceza infaz kurumunda bulundurma koşullar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği de her iki mahkemenin kararlarında yer bulmaktadır.

Yeterli tedaviye ulaşım, akıl hastalığı bulunan mahpuslar açısından da son derece önemlidir. Nitekim AİHM, hasta bir kişinin özgürlüğünün kısıtlandığı durumlarda Sözleşme'nin 3. maddesine uygunluk değerlendirmesi sırasında kişinin sağlık durumu ile özgürlük kısıtlamasının uygulanma şeklinin kişinin sağlığı üzerindeki etkilerine bakılması gerektiğini belirtmektedir.

Akıl hastalığından muzdarip mahpusların diğer mahpuslara nazaran daha savunmasız oldukları ve cezaevi yaşamının belirli gerekliliklerinin kendilerinin sağlığının daha da bozulması noktasında büyük bir risk oluşturduğu, aşağılanmış hissetme riskini arttırdığı ve stres ile endişe ortaya çıkarttığı Mahkeme'nin içtihatlarında vurgulanmaktadır. Bu nedenle AİHM, Sözleşme'ye uygunluk açısından bu gibi durumların daha dikkatli ele alınması gerektiği kanaatindedir.

Nitekim Mahkeme akıl hastalığından muzdarip mahpusların hiç ya da yeterince şikayette bulunamıyor olabileceklerinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme tarafından mahpusların akıl hastalığının bulunmasının da kendilerinin tahliye edilmesini zorunlu kılmadığı

15 Serdar Öztürk, Başvuru No: 2013/7532, 04.02.2016, §70,71; Sabri Kaya, Başvuru No: 2014/8482, 29.06.2016, §47

16 İmam Çelikdemir, Başvuru No: 2014/20289, 05.12.2017, §57; Temur Eskibağ ve Mehmet Rıza Eskibağ, Başvuru No: 2014/5098, 20.12.2017, §95

açıklanmakta ise de bu durumdaki mahpusların nüfusun geri kalanının sahip olduğu tedavi imkanlarına sahip olması ve tedavi mahpusun tutulduğu yerde sağlanamıyorsa bu durumda kendisinin hastane veya özel bir birime nakledilebilmesinin mümkün olması gerektiği belirtilmektedir. Mahkeme'ye göre söz konusu akıl hastalığından muzdarip kişiler olduğunda tedavi ve ceza, anılan kişilerin içerisinde bulunduğu hassas durum dikkate alınarak değerlendirilmelidir.¹⁷

TBB'ne yapılan çok sayıdaki başvuruda hasta ve engelli mahpusların barındırılması amacıyla inşa edilen (R) Tipi infaz kurumlarının fiziki koşullarından, görevli personelin eğitim ve sayısındaki yetersizlikten ciddi yakınmalar bulunmaktadır. Ayrıca hasta sevklerinin yapıldığı ring araçlarında hasta mahpusların, havasızlığı ve olağanın ötesindeki darlığı sebebiyle “*tabutluk*” olarak nitelendirdikleri tek kişilik kabinlere konulması, doktor muayenesi esnasında mahremiyeti de ihlal eder şekilde jandarma bulunması, kelepçeli muayeneye ilişkin çok sayıda başvuru bulunmaktadır.

Söz konusu ihlaller nedeniyle çok sayıda tutuklu ve hükümlünün hastaneye gitmeyi reddettiği için tedavilerinin yapılamadığı anlaşılmaktadır.

Mahpusların Fiziksel Şiddete Karşı Korunması, İşkence ve Kötü Muamele

Mahpusların fiziksel şiddete karşı korunmasına ilişkin olarak AİHM'in çok fazla sayıda kararı bulunmaktadır. Anılan kararlardan biri olan Cirino ve Renne / İtalya kararında; darp etme, sonrasında mobilyasız, yetersiz ısıtma nedeniyle soğuk olan bir hücreye çıplak bir şekilde kapatılma, uykusuz bırakılma, uzun bir süre yiyecek verilmeme, çok az miktarda su verilme gibi eylemler AİHS'in 3. maddesine aykırı bulunmuştur.¹⁸ AİHM, bir mahpusun 9 saat boyunca yatağa bağlanmasını da Sözleşme'ye aykırı bulmuştur.¹⁹ Hem AİHM hem AYM mahpuslara gerçekleştirilen fiziksel müdahaleler açısından bazı ilkeler kabul etmektedir. Buna göre öncelikle mahpuslara

¹⁷ Rومان / Belçika, Başvuru No: 18052/11, 31.01.2019, §145-159).

¹⁸ Cirino ve Renne / İtalya, Başvuru No: 2539/13, 4705/13, 26.10.2017, §79-87. Benzer nedenlerle verilen birçok ihlal karar arasından bkz. Keser ve Kömürcü / Türkiye, Başvuru No: 5981/03, 23.06.2009; AYM'nin konuya ilişkin kararı için bkz. Yasin Güngör, Başvuru No: 2018/26782, 05.10.2022; Cihan Koçak, Başvuru No: 2014/12302, 21.09.2017

¹⁹ Julin / Estonya, Başvuru No: 16563/08, 40841/08, 8192/10, 18656/10, 29.05.2012

karşı fiziksel müdahalede bulunulması AİHS ve Anayasa’da sınırlı şekilde sayılan durumlarda, kaçınılmaz olması ve ölçülü bir şekilde gerçekleştirilmesi halinde ihlal oluşturmamaktadır. Ancak bu koşulları taşımayan müdahaleler AİHS’in 3. ve Anayasa’nın 17. maddelerine aykırı bulunmaktadır. Yine her iki mahkeme de bu yöndeki iddiaların etkili bir şekilde araştırılmasını da usulü yükümlülük kapsamında kabul etmektedir.

Mahpuslar açısından çıplak arama üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Zira ceza infaz kurumlarından bu yönde şikayetler gelmekte olduğu gibi çıplak arama dönem dönem Türkiye gündeminde de tartışılmaktadır.

AİHM’in Iwańczuk / Polonya kararı da bu konu hakkındadır ve oy kullanmak isteyen başvurunun çıplak aramaya tabi tutulmak istenmesi değerlendirilmiştir. Mahkeme, oy kullanma hakkının kullanılması sırasında ceza infaz kurumunun güvenliği için alınması gerekli normal önlemlerin alınmasının doğal olduğunu kabul etmiş ise de özel koşullar getirilmesini şüpheli bulmuş, kurum ve kişilerin güvenliği gerekçesiyle başvurucuya uygulanan; bir grup kurum personelinin önünde çıplak kalmasını istemenin haklı bir nedeninin gösterilemediğini tespit etmiş ve AİHS’in ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁰

AİHM, Frérot / Fransa kararında ise çıplak aramanın bir genelge çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmasını değerlendirmiştir. Bu karar Türkiye açısından da önemlidir zira Türkiye’de ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen çıplak aramanın da kanuni bir dayanağı bulunmamaktadır. Her ne kadar Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 36. maddesinde *“kurumlarda, odalar ve eklentilerinde, hükümlülerin üst ve eşyasında habersiz olarak her zaman arama yapılabilir”* denilmiş ise de bu düzenlemenin çıplak aramaya yetki tanıdığı söylenemez.

Mevzuatımızda çıplak aramaya yetki tanıdığı öne sürülen düzenleme olarak uzun süre boyunca 06.04.2006 tarihli 26131 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük gösterilmiş, anılan Tüzüğün yürürlükten kaldırılmasından sonra ise 29.03.2020 tarihli 31083 sayılı Resmi Gazete’de

20 Iwańczuk / Polonya, Başvuru No: 25196/94, 15.11.2001, §54-60

yayınlanan Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelikte benzer bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Anılan Yönetmeliğin 34. maddesinin 2. fıkrası²¹ ile çıplak arama yetkisi kabul edilmiş ve bu tür aramaya ilişkin kurallar belirlenmiştir. Ancak temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir konuda, kanun ile tanınmayan bir yetkinin tüzük veya yönetmelik ile tanınması mümkün değildir. Nitekim Anayasa'nın 17. maddesinin 2. fıkrasında da kişinin vücut bütünlüğüne dokunulabilmesi için tıbbi zorunluluk ve kanunda yazılı olma hali birlikte aranmıştır. Bu nedenle yönetmeliğe dayanılarak gerçekleştirilen çıplak aramalar Anayasa'nın 17. maddesine de uygun değildir. Üstelik çıplak arama yapılmasına karar verme yetkisinin AİHM'in Frérot / Fransa kararında eleştirdiği gibi keyfi uygulamaya yol açabilecek şekilde kurum en üst amirine, bir başka deyişle yargısal değil idari bir görevliye tanınmış olması da Anayasa ile AİHS'e uygun değildir.

Bununla birlikte AYM'nin konuya ilişkin kararlarının temel hak ve özgürlükler açısından tartışmalı olduğu görülmektedir. Zira AYM yukarıda belirtilenler çerçevesinde bir değerlendirme yapmaktan kaçınmaktadır.

21 Anılan fıkra aşağıdaki şekildedir:

“(2) Hükümlünün üzerinde, kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve bunun başka suretle tespiti- nin olanaksız olması durumunda, kurum en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde, detaylı olarak veya beden çukurlarında aşağıda belirtilen usullere göre arama yapılabilir:

) (Değişik:RG-12/11/2021-31657-CK-4773/14 md.) Detaylı arama, hükümlünün utanma duygusunu ihlal etmeyecek şekilde ve görevli dışında kimsenin görmemesini sağlayacak tedbirler alınarak gerçekleştirilir. Arama sırasında hükümlüye tek kullanımlık giyim ön- lüğü verilir.

b) Arama sırasında önce bedenin üst kısmındaki giysiler çıkartılır, bedenin alt kısmın- daki giysiler üst kısmındaki giysiler giyildikten sonra çıkartılır. Bu giysiler de mutlaka aranır.

c) (Değişik:RG-12/11/2021-31657-CK-4773/14 md.) Detaylı arama sırasında bedene do- kunulmaması için gerekli özen gösterilir ve görevli tarafından eldiven kullanılır. Aranan kişinin beden çukurlarında bir şeyin bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin bulun- ması hâlinde öncelikle, hükümlüden madde veya eşyanın kendisi tarafından çıkartılması istenir, aksi hâlde bunun zor kullanılarak gerçekleştirileceği bildirilir. Beden çukurların- daki arama, cezaevi tabibi tarafından yerine getirilir.

ç) (Değişik:RG-12/11/2021-31657-CK-4773/14 md.) Detaylı arama, mümkün olan en kısa süre içinde bitirilir ve işlem tutanağa bağlanır, tutanakta arama yapan görevliler ile hü- kümlünün imzası bulunur. Hükümlünün imzadan kaçınması hâlinde bu durum tuta- nağa geçirilir.”

Nitekim Mahkeme, Fatih Beser'in başvurusunda, başvurusunun, şüpheli herhangi bir durum söz konusu olmamasına karşın ve diğer insanların kendisini rahatça görebildiği bir yerde çıplak aramaya tabi tutulduğu, bu nedenle de ruh sağlığının bozulduğuna ilişkin iddialar kapsamında; başvurucuya çıplak arama yapıldığını kabul etmiş ancak bu aramanın kötü muamele düzeyine ulaştığına dair bir tespit yapmanın mümkün olmadığını belirtmiştir.²²

Ceza İnfaz Kurumlarının Olumsuz Şartları

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün (CTE) verilerine göre ülkemizde **01.12.2024 tarihi itibarıyla** 273 kapalı, 100 müstakil açık ceza infaz kurumu, 4 Çocuk Eğitimevi, 12 kadın kapalı, 8 kadın açık, 9 çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam **406** ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların toplam kapasitesi **299.042** kişiliktir. Kurumların toplam nüfusu ise **2.12.2024 tarihi itibarıyla 378.657** dir.²³ 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 18.maddesi uyarınca akıl hastalığı dışında ruhsal rahatsızlıkları bulunan hükümlüler için Adana, Elâzığ, Manisa ve Samsun E-Tipi ceza infaz kurumlarında oluşturulan üniteler faaliyete geçirilmiştir. İstanbul / Metris R Tipi Kapalı (158 kişi kapasiteli) ve Menemen R Tipi Kapalı (156 kişi kapasiteli) sağlık ünitesi hizmete alınarak faaliyete geçirilmiştir.²⁴

Ceza infaz kurumlarının olumsuz şartlarına ilişkin şikayetler, bu konuda AYM ve AİHM'in onlarca ihlal kararına karşın varlığını halen devam ettirmektedir. Anılan kararlardan en ünlüsü Kalashnikov / Rusya kararıdır.

Başvurucu kalabalık, kişi sayısınınca yatak bulunmayan, havasız, sigara dumanlı, yeterli gün ışığı almayan, ışıkların tüm gün açık olduğu, hijyen olanakları son derece kötü, yeterli bir şekilde ısıtılmayan, haşerelerin bulunduğu, tuvalet mahremiyetinin dahi olmadığı, bulaşıcı hastalıkların yayıldığı bir ortamda tutulmuştur. AİHM bu koşulların insanlık dışı olduğunu kabul etmiştir.

²² Fatih Beser, Başvuru No: 2019/10293, 05.10.2022, §33-35

²³ <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/5122024094503istatistik-1.pdf>. 14.12.2024

²⁴ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi>. 14.12.2024

Mahkeme, başvurucunun aşağılama kastı olmaksızın bu şartlar altında tutulmasının da sonucu değiştirmeyeceğini kabul etmiştir. Zira işkence/kötü muamele yasağının ihlali açısından her zaman bu yönde bir kast bulunması gerekli değildir. Sonuçta Mahkeme başvurucunun içerisinde bırakıldığı koşulların; özellikle de aşırı kalabalığın, sağlıksız çevrenin ve bunların başvurucunun sağlığı ve refahı üzerindeki zararlı etkilerinin başvurucunun özgürlüğünün kısıtlandığı süre ile birlikte ele alındığında aşağılayıcı muamele oluşturacağına kanaat getirmiş ve AİHS'in 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁵

AİHM ceza infaz kurumlarının olumsuz koşullarına, devletlerin içerisinde bulunduğu ekonomik zorlukların da bahane oluşturmayacağını kabul etmektedir.²⁶ Bu nedenle sözleşmeciler devletler ceza infaz kurumlarını her türlü soruna karşın insan onurunu koruyan asgari şartlara uygun hale getirmelidir.

Cezaevlerindeki aşırı doluluk sorunu da birçok karar içerisinde tartışılmış ve mahpuslara kişisel yaşam alanı bırakılması gerekliliği kararlarda vurgulanmıştır. AİHM, Orchowski / Polonya kararında başvurucunun özgürlük kısıtlaması sürecinde 3 metrekareden küçük bir kişisel alanda tutulmasını hatta bazen kişisel alanın 2 metrekarenin de altına düşmesi söz konusudur. Anılan kişisel alan kısıtlılığının tüm gün ve gece boyunca devam etmesini, yemeklerini aşırı kalabalık hücrede yemek ve bazen yirmi dört kişiye kadar çıkan yabancılarla birlikte duş almak zorunda kalmasını, mahremiyet sağlanmamasını AİHS'in 3. maddesini ihlal eder nitelikte bulmuştur.²⁷

AİHM, mahpusların dar kişisel yaşam alanlarına sahip olması halinde bir ihlal ortaya çıkmaması için yaşam alanı eksikliğini telafi edebilecek olan unsurların uygulanmasını aramaktadır. Bu kapsamda Mahkeme tarafından anılan koşullarda geçirilen zaman, açık havada egzersiz yapma olanağı, hücre dışı faaliyetlerin yeterliliği, hareket özgürlüğü, mahpusun fiziksel ve zihinsel durumu, yatağın bir diğer mahpusla paylaşılma zorunda kalınması, nevresim bulunmaması, tuvaleti özel olarak kullanabilme, havalandırma koşulları, doğal ışık ve havaya erişim, ısıtmanın yeterliliği, temel sağlık gereksinimlerine ulaşım, uzun süre duş alınamaması, olumsuz hijyen

²⁵ Kalashnikov / Rusya, Başvuru No: 47095/99, 15.07.2002, §95-103

²⁶ Poltoratskiy / Ukrayna, Başvuru No: 38812/97, 29.04.2003, §129-149

²⁷ Orchowski / Polonya, Başvuru No: 17885/04, 22.10.2009, §134,135

koşulları, yetersiz veya uygun olmayan yiyecek, kurumun genel durumu, CPT gibi diğer uluslararası organlar tarafından geliştirilen standartlara uygunluk gibi bazı yan unsurlar da dikkate alınmaktadır.²⁸

AYM'nin konuya ilişkin kararlarında aynı hassasiyetin paylaşıldığını söyleyebilmek zordur. Zira Mahkeme "kapasite fazlalığı" nedeniyle sıkışık ortamlarda bulunma, yetersiz kişisel yaşam alanı, yerde yatmak zorunda kalınmasını 15 Temmuz darbe teşebbüsünden sonra ceza infaz kurumlarında ortaya çıktığı belirtilen aşırı ve öngörülemeyecek artış nedeniyle Anayasa'yı ihlal eder nitelikte bulmamıştır.²⁹

Ceza infaz kurumlarının olumsuz şartlarına ilişkin olarak; sigara dumanına maruz kalmanın incelendiği Florea / Romanya kararı üzerinde de durulması gereklidir. Mahkeme anılan kararında başvurucunun hem cezaevindeki koğunu hem de cezaevi hastanesindeki odasını sigara içen mahpuslarla paylaşmak zorunda kalmasını ve doktorların aksi yöndeki tavsiyesine karşın başvurucunun yaklaşık üç yıl boyunca günde yirmi üç saat geçirdiği hücrelerini sigara içen mahpuslarla paylaşmak durumunda kalmasını Sözleşme'nin 3. maddesine uygun bulmamıştır.³⁰

Ceza infaz kurumlarında bulunan mahpusların sosyal, kültürel ve spor gibi çeşitli faaliyetlere katılması hem kanuni bir hak hem de yeniden sosyalleştirme açısından önemli bir unsurdur. Bu nedenle anılan faaliyetlere katılamama da AİHM ve AYM'ye başvuru konusu olmuştur.

AİHM, Moiseyev / Rusya kararında; başvurucunun üç buçuk yıl boyunca günün neredeyse tamamında hiçbir şeffaf penceresi, doğal ışık ve havaya ulaşımı olmayan hücrelerinde tutulduğunu tespit etmiş ve başvurucunun açık havada egzersiz yapma imkanının günde bir saatle sınırlanmış olmasını uygun bulmamıştır. Üstelik başvurucunun tutulduğu cezaevinde bulunan egzersiz alanı da başvurucunun hücrelerinden sadece iki metre kare daha büyük olup gerçek anlamda egzersiz yapma imkanı sağlamamıştır. Ayrıca anılan alan üç metre yüksekliğinde duvarlarla çevrili ve gökyüzüne

28 Trepashkin / Rusya, Başvuru No: 36898/03, 19.07.2007, §92; Muršić / Hırvatistan, Başvuru No: 7334/13, 20.10.2016, §135-141; Ananyev ve diğerleri / Rusya, Başvuru No: 42525/07, 60800/08, 10.01.2012, §149

29 Mehmet Hanifi Baki, Başvuru No: 2017/36197, 27.06.2018; Cengiz Yetgin, Başvuru No: 2019/39068, 14.06.2023.

30 Florea / Romanya, Başvuru No: 37186/03, 14.09.2010, §50-64

açılan boşlukları metal çubuklar ve kalın bir ağ ile kapatılmış bir alandır. Sonuçta AİHM, başvuruçunun tutulduğu cezaevinin gerçek anlamda bir dinlenme, eğitim, eğlence ve egzersiz alanı bulunduğundan bahsedilemeyeceği kanaatine ulaşmış ve Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³¹

Konu AYM kararlarında da tartışılmıştır. Bunlardan İbrahim Kaptan'ın yapmış olduğu başvuruda AYM öncelikle; mahpusların eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinden yararlandırılmamasının tek başına Anayasa'nın 17. maddesini ihlal etmeyeceğini belirtmiştir. AYM'ye göre disiplini ve güvenliği sağlamak adına bu tür önlemlere başvurulması hapis cezasının infazının doğasında bulunmaktadır. Ancak Mahkeme'ye göre bu tür önlemlerin infazın amacını aşacak ve keyfi bir şekilde uygulanması ve kişiyi eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinden yoksun bırakmanın asgari ağırlık derecesine ulaşması halinde Anayasa'nın 17. maddesinin ihlal edildiğinden bahsedilebilecektir. Bu ilkeler çerçevesinde; başvuruçunun durumu tartışılmış ve başvuruçunun tutulmakta olduğu ceza infaz kurumunda altmış metre kare kapalı alanı ve otuz beş metre kare havalandırma bahçesi bulunan bir odada barındırıldığı tespit edilmiştir. Başvuruçunun havalandırma bahçesinde günde en az bir saat gezinme ve bireysel olarak spor yapma şansına sahip olduğu da eklenmiştir. Ayrıca başvuruçuyu yasaklanmamış olması koşuluyla süreli ve süresiz yayınlardan yararlanma hakkına da sahiptir. Bununla birlikte başvuruçunun açık ve kapalı spor salonları ile kütüphaneden yararlanma gibi eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinden yoksun bırakıldığı tespit edilmiştir. Bu durumun gerekçesi olarak da tutukluların güvenliğinin sağlanması, örgütsel faaliyetlerin önüne geçilmesi, terör örgütleri tarafından mahpusların yönlendirilmesinin engellenmesi olarak gösterilmiştir. Anayasa Mahkemesi anılan gerekçeleri makul ve kabul edilebilir bulmuştur. AYM ayrıca yukarıda belirtilen hususlar ile kısıtlamanın bir süre sonra sona erdirilmiş olduğu gerekçeyle Anayasa'nın 17. maddesi ile aranan asgari eşiğin aşılmadığı sonucuna ulaşmış ve maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.³²

Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında meydana gelen yaşam hakkı ihlallerinin çok büyük bir bölümünün, tecrit ve izolasyon uygulamalarına karşı mahpusların protestoları ve bu protestoları bastırmak amacıyla güvenlik

31 Moiseyev / Rusya, Başvuru No: 62936/00, 09.10.2008, §125-127

32 İbrahim Kaptan, Başvuru No: 2017/30510, 18.07.2018, §49-65

güçlerince gerçekleştirilen müdahale sonucunda gerçekleştiğini yukarıda sayılar ve mahkeme kararları eşliğinde izah etmiştik.

Gelen başvurulardan sorunun bugün de devam ettiği hatta geçmişe kıyasla koşulların daha da ağırlaştığı anlaşılmaktadır. Özellikle yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında ve bu kurumların içinde yer alan, mahpusların “kuyu tipi” olarak adlandırdıkları infaz kurumlarındaki fiziki yapılandırma, havalandırma alanlarının dahi sık örülmüş tellerle kapatılmış olması, sosyal faaliyet ve havalandırma konusunda kurum çalışanlarının standart barındırmayan ve keyfi denebilecek uygulamaları, bir cezalandırma yöntemi olarak ziyaret sürelerinin giderek kısıtlanması veya tamamen kaldırılması, sevk konusundaki olumsuz yaklaşımların, mahpuslar ve yakınları üzerinde yarattığı olumsuz tesirlerinin yanı sıra, bu tutum karşısında mahpuslarda gelişen tepkilerin sorunun vahametini giderek artırdığını yeterli açıklıkta ortaya koymaktadır.

Ceza İnfaz Kurumlarında Disiplin Cezaları

Ceza infaz kurumlarında uygulanan disiplin cezalarına ilişkin temel düzenlemeler Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 37-52. maddeleri arasında yer almaktadır. Anılan maddeler kapsamında kınama, bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma, ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma, haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama, ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma, hücreye koyma gibi disiplin cezaları belirlenmiş ve bu cezaların açıklaması ile hangi eylemlere karşı uygulanacağı Kanun’un 39-44. maddeleri arasında detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Bununla birlikte anılan maddelerde sayılan eylemlerin birinin gerçekleştirilmesi disiplin cezası verilebilmesi için yeterli olmayıp aynı zamanda Kanun’un 37. maddesinde³³ belirlenen koşulların da ortaya

33 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 37. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Madde 37:

(1) Hükümlü hakkında kurumda, düzenli bir yaşamın sürdürülmesi, güvenliğin ve disiplinin sağlanması bakımından kanun, yönetmelikler ile idarenin uyulmasını emrettiği veya gerekli kıldığı davranış ve tutumları, kusurlu olarak ihlal ettiğinde, eyleminin niteliği ile ağırlık derecesine göre Kanunda belirtilen disiplin cezaları uygulanır. (Ek cümle: 7242 - 14.4.2020 / m.23) "Hükümlünün duruşma, sağlık, eğitim ve çalışma gibi nedenlerle geçici olarak kurum dışında bulunduğu yerler de bu fıkranın uygulanması bakımından kurum olarak kabul edilir."

çıkması gereklidir. Zira disiplin cezalarının uygulanmasına ilişkin genel koşullar 37. madde ile düzenlenmektedir. Bu durum Anayasa Mahkemesi'nce de şu şekilde ortaya konulmaktadır:

“İnfaz hukukuna ilişkin disiplin suç ve cezaları 5275 sayılı Kanun’un Sekizinci Bölüm’ünde düzenlenmiş; bu çerçevede uygulanacak disiplin suç ve cezalarının amacı, mahiyeti, kapsamı, sınırları ve uygulanma koşulları 5275 sayılı Kanun’un 37. maddesinde açıklığa kavuşturulmuştur. Kanun’daki disiplin suç ve cezaları yönünden genel hüküm niteliğindeki bu madde uyarınca bu Kanun kapsamındaki bir disiplin suçunun oluşabilmesi ve cezasının uygulanabilmesi için sadece her bir disiplin suçu yönünden belirlenen özel hükümdeki şartların gerçekleşmesi yeterli olmayıp ayrıca 37. maddedeki şartların da gerçekleşmesi gerekmektedir. 5275 sayılı Kanun’un 37. maddesine göre ceza infaz kurumunda düzenli bir yaşamın sürdürülmesi, güvenliğin ve disiplinin sağlanması bakımından kanun, tüzük, yönetmelikler ile idarenin uyulmasını emrettiği veya gerekli kıldığı davranış ve tutumları, kusurlu olarak ihlal ettiğinde eyleminin niteliği ile ağırlık derecesine göre hükümlü hakkında Kanun’da belirtilen disiplin cezaları uygulanacaktır (§30).³⁴

31. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesi 5275 sayılı Kanun’un 37. maddesi de dikkate alındığında ceza infaz kurumunda örneğin yalnızca slogan atılmasının aynı Kanun’un 42. maddesinde öngörülen disiplin suçunu oluşturabilmesi için yeterli olmayıp bu eylemin ceza infaz kurumundaki güvenliği veya disiplini bozacak ya da düzenli yaşamın sürdürülmesini önleyecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini kabul etmiştir (§31).³⁵

Görüleceği üzere AYM, bir hükümlüye disiplin cezası verilebilmesi için öncelikle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 37. maddesinde aranan *“kurumda, düzenli bir yaşamın sürdürülmesi, güvenliğin ve disiplinin sağlanması bakımından kanun, yönetmelikler ile idarenin uyulmasını emrettiği veya gerekli kıldığı davranış ve tutumları, kusurlu olarak ihlal”* etmeyi aramaktadır.³⁶ Bu koşullar oluşmadığı sürece de cezalandırılan eylem

(2) Suç oluşturan eylemlerden dolayı açılan kamu davası, disiplin soruşturması yapılmasını ve cezanın uygulanmasını engellemez.”

34 AYM, E.2013/6, K.2013/111, 10/10/2013

35 AYM, Abdulhamit Babat, Başvuru No: 2015/3370, 09.01.2020 ; Murat Karayel, E.2013/6, K.2013/111, 10/10/2013§ 43, 44; Cihat Özdemir, B. No: 2015/214, 9/5/2018, § 22

36 Belirtilmelidir ki AYM, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un “37 ila 46 ncı maddelerde yer alan eylemlerin tanımına uymayan ve kanunda tanımları yapılmamış olan eylemler, nitelik ve ağırlıkları bakımından bunlara benzediklerinde, aynı maddelerdeki disiplin cezaları ile karşılanırlar” şeklindeki 48/1. maddesinin 2013/28 esas, 2013/106 karar sayılı ve 03.10.2013 tarihli kararı ile düzenlemenin hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerini sağlamadığı gerekçesiyle Anayasa’nın 2 ve 38. maddelerine aykırı olduğuna, bu nedenle iptaline karar vermiştir.

Kanun'un 39-44. maddeleri arasında sayılıyor olsa dahi disiplin cezası verilemeyeceğini kabul etmektedir.

AYM'nin bu kabulünün hukuksal bir zorunluluk olduğu açıktır. Ancak uygulamada bu kurala uygun davranılmadığı görülmektedir. Örneğin AYM'nin yukarıda da değinilen Abdulhamit Babat kararında başvuru- nun, ceza infaz kurumunda bulunan bir diğer hükümlünün iyi halli olarak kabul edilmemesini eleştirdiği iki adet dilekçeyi kurum idaresine vermesi söz konusudur. Bu nedenle başvurucuya 5275 sayılı Kanun'un 40/2-e bendini ihlal ettiği gerekçesiyle 1 ay süreyle bazı etkinliklerden alıkoyma cezası verilmiştir. Ancak AYM Kanun'un 37. maddesindeki şartların gerçekleşmediğini, başvuru tarafından sarf edilen ifadelerin kurum düzen ve güvenliği üzerindeki etkisine ilişkin bir değerlendirme gerçekleştirilmeksizin disiplin cezasının uygulandığını, üstelik başvuruya konu sözlerin bu yönde bir sonuç ortaya çıkartamayacağını belirterek Anayasa'nın 26. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁷

AYM, Fevzi Kayacan kararında da başvuru- cunun Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü ile yargılamasını yürüten mahkemeye yazmış olduğu dilekçeler içerisinde ceza infaz kurumu yöneticilerinden biri hakkında olumsuz ifadelere yer vermesi nedeniyle kendisine verilen disiplin cezasını değerlendirmiştir. Mahkeme, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 68/4. fıkrasının *"hükümlü tarafından resmi makamlara veya savunması için avukatına gönderilen mektup, faks ve telgraflar denetime tabi değildir"* hükmünü içermekte olduğunu vurgulamış, bu nedenle kanunla getirilen bir denetim yasağının ihlal edilmesi suretiyle verilen disiplin cezasının kanuni bir dayanağının da bulunmadığını tespit ederek başvuru- cunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁸

AİHM'in Yankov / Bulgaristan kararında ise başvuru- cunun ceza infaz kurumunda hazırladığı bir kitap taslağı nedeniyle kendisine disiplin cezası verilmesi değerlendirilmiştir. Ancak AİHM başvuru- cunun yazmış olduğu metin içerisinde yer alan hangi ifadeler nedeniyle cezalandırıldığının, hangi

37 Abdulhamit Babat , Başvuru No: 2015/3370, 09.01.2020, §21-37

38 Fevzi Kayacan, Başvuru No: 2018/350, 27.07.2022, §6-35, İHAM da benzer nedenlerle Puzinas / Litvanya, Başvuru No: 44800/98, 14.03.2002, §18-22 kararı kapsamında AİHS'in ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

ifadelerin saldırgan ya da hakaretamiz nitelikte olduğunun belirlenmediğini tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca başvurusunun cezalandırılmasına cezaevi idaresine karşı asılsız suçlamalarda bulunduğu iddiasının temel alındığını belirtmiş, bununla birlikte özgürlüğü kısıtlanmış olan bir kişinin içerisinde bulunduğu özel koşullar nedeniyle asılsız suçlamalarda bulunduğu iddiasıyla cezalandırılabilmesi için geçerli gerekçeler bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Bu gerekliliğe karşın ulusal makamlarca başvurusunun hangi ifadesinin iftira niteliğinde olduğu dahi açıklanmadan kendisinin cezalandırıldığı tespit edilmiştir. Son olarak AİHM, başvurusunun yazmış olduğu metinde bazı kamu görevlileri açısından aşağılayıcı ifadeler bulunduğunu kabul etmiş ise de bu ifadelerin saldırgan nitelikte olmadığını da eklemiştir. Sonuçta Mahkeme, başvurusunun ifade özgürlüğü ile personelin itibarı arasında dengeleyici tedbirlerin alınmadığına, takdir marjının aşıldığına, Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁹

Disiplin cezaları birbirinden farklı hakları kısıtlar nitelikte olduğundan AYM ve AİHM içtihatlarında da farklı maddeler çerçevesinde değerlendirmeler gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda yukarıda belirtildiği üzere ifade özgürlüğü çerçevesinde gerçekleştirilen incelemeler söz konusu olabileceği gibi diğer haklara ilişkin değerlendirmeler de söz konusu olabilmektedir.

Anılan kararlardan biri de AYM'nin Mustafa Ceyhan'ın başvurusuna ilişkin olarak vermiş olduğu karardır. Bu kararda da başvurusunun eşiyle telefonla konuştuğu sırada oğluyla da selamlaşması nedeniyle telefon bağlantısının kesilmesi ve başvurucuya bu nedenle bir ay süreyle ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası verilmesi söz konusudur. AYM, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 43. maddesi ile ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma şeklinde disiplin cezasının düzenlenmiş olduğunu belirtmiş ancak başvurusunun eylemi ile anılan maddeyle aranan kurumda korku, kaygı veya panik yaratabilecek biçimde söz söylemek ve davranışta bulunmanın hangi suretle ortaya çıktığının gösterilmediğini tespit etmiştir. Bu nedenle de AYM, disiplin cezası şeklindeki müdahalenin kanuna uygun olmadığına ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁰

39 Yankov / Bulgaristan, Başvuru No: 39084/97, 11.12.2003, §123-145

40 Mustafa Ceyhan, Başvuru No: 2020/13362, 19.10.2023, §21-36

Belirtilmelidir ki AYM'nin de kararlarında belirlediği genel ilkeye uygun hareket etmediği görülmektedir. Zira AYM'nin ceza infaz kurumlarında slogan atılmasına ilişkin olarak vermiş olduğu kararlarda ifade özgürlüğünü son derece daralttığı görülmektedir. Bunlardan Erdener Demirel'in başvurusunda AYM, başvurucuya slogan attığı gerekçesiyle verilen iki ay süreyle ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma şeklindeki disiplin cezasını değerlendirmiştir. Mahkeme başvuruya konu disiplin cezasının Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 42/2-e bendinde yer alan "gereksiz olarak marş söylemek veya slogan atmak" düzenlemesine ve dolayısıyla kanuna dayandığını belirtmiştir. Ancak disiplin cezalarına ilişkin temel içtihadını yinelemiş ve bunun yeterli olmadığını ve disiplin cezası verilebilmesi için Kanun'un 37. maddesi ile aranan genel şartların da gerçekleşmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle Mahkeme her türlü sloganın değil sadece CvGTİHK'un 37. maddesi ile aranan unsurları ihlal eden, yani kurumun güvenliği veya disiplinini bozacak veya kurumdaki düzenli yaşamın sürdürülmesini önleyecek şekilde gerçekleştirilen slogan atma eylemine disiplin cezası uygulanabileceğini vurgulamıştır.

AYM somut olayda başvurucunun diğer dokuz mahpusla birlikte terör örgütü ile bağlantılı olan ölen kişileri anma amacıyla slogan atmasının söz konusu olduğunu belirtmiş, bu nedenle ceza infaz kurumlarında düzen ve güvenliğin sağlanması amacıyla toplu eylemlere karşı daha hassas yaklaşılmasını kabul etmiştir. Sonuçta da başvuruya konu müdahale ceza infaz kurumlarında düzen ve güvenliğin sağlanması kapsamında demokratik bir toplumda alınması gereken bir tedbir olarak değerlendirilmiş, başvurucuya verilen iki ay süreyle ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası da ölçüsüz bir müdahale olarak görülmemiş ve Anayasa'nın 26. maddesinin ihlal edilmediğine karar verilmiştir.⁴¹

Görüleceği üzere AYM, ceza infaz kurumlarında slogan atmak suretiyle ortaya konulan ifade özgürlüğüne müdahalede sınırını son derece düşük tutmuştur. Bu kabul disiplin cezalarının sınırını oldukça genişlettiği gibi AYM'nin disiplin cezası verilebilmesi için Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 37. maddesinde aranan koşulların da oluşması gerektiğine ilişkin kabulünü de zedeler niteliktedir.

41 Erdener Demirel, Başvuru No: 2013/1869, 02.12.2015, §19-58

Denetimli Serbestlik, Koşullu Salıverilme

Genel olarak cezasının belirli bir süresini iyi halle geçiren hükümlüler bakımından yasada yazılı koşullar çerçevesinde cezasının kalan kısmının ceza infaz kurumu dışında infaz edilebilmesine olanak tanıyan bir infaz enstrümanı olarak denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme, 5275 sayılı CGTİHK'nın 105/A⁴² ve

42 Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazı

Madde 105/A – (Ek: 5/4/2012-6291/1 md.)

(1) (Değişik:14/4/2020-7242/46 md.) Hükümlülerin dış dünyaya uyumlarını sağlamak, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini temin etmek amacıyla, açık ceza infaz kurumunda veya çocuk eğitimevinde bulunan ve koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına, ceza infaz kurumu idaresince hazırlanan değerlendirme raporu dikkate alınarak, hükmün infazına ilişkin işlemleri yapan Cumhuriyet başsavcılığının bulunduğu yer infaz hâkimi tarafından karar verilebilir.

(2) (Değişik:14/4/2020-7242/46 md.) Açık ceza infaz kurumuna ayrılma şartları oluşmasına karşın, iradesi dışındaki bir nedenle açık ceza infaz kurumuna ayrılamayan veya bu nedenle kapalı ceza infaz kurumuna geri gönderilen iyi hâlli hükümlüler, diğer şartları da taşımaları hâlinde, birinci fıkrada düzenlenen infaz usulünden yararlanabilirler.

(3) Yukarıdaki fıkralarda düzenlenen infaz usulünden;

a) Sıfır-altı yaş grubunda çocuğu bulunan ve koşullu salıverilmesine iki yıl veya daha az süre kalan kadın hükümlüler,

b) Maruz kaldıkları ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatlarını yalnız idame ettiremeyen ve koşullu salıverilmesine üç yıl veya daha az süre kalan hükümlüler, diğer şartları da taşımaları hâlinde yararlanabilirler. Ağır hastalık, engellilik veya kocama hâli, Adli Tıp Kurumundan alınan veya Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumunca onaylanan bir raporla belgelendirilmelidir.

(4) (Değişik: 18/6/2014-6545/80 md.) Adli para cezasının ödenmemesi nedeniyle, cezası hapse çevrilen hükümlüler yukarıdaki fıkralardaki infaz usulünden yararlanamazlar.

(5) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle cezasının infazına karar verilen hükümlünün, koşullu salıverilme tarihine kadar;

a) Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılması,

b) Bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması,

c) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi,

d) Belirlenen programlara katılması,

yükümlülüklerinden bir veya birden fazlasına tabi tutulmasına, denetimli serbestlik müdürlüğünce karar verilir. Hükümlünün risk ve ihtiyaçları dikkate alınarak yükümlülükleri değiştirilebilir. (Ek cümle: 28/3/2023-7445/25 md.) Türk Ceza Kanununun 191 inci maddesinde yer alan kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçundan hükümlü olanlar ayrıca tedavi ve rehabilitasyon programlarına katılma yükümlülüğüne tabi tutulur.

107.⁴³ maddesinde düzenlenmiştir.

(6) Hükümlünün;

a) Ceza infaz kurumundan ayrıldıktan sonra, talebinde belirttiği denetimli serbestlik müdürlüğüne beş gün içinde müracaat etmemesi,

b) Hakkında belirlenen yükümlülüklerle, denetimli serbestlik müdürlüğünün hazırladığı denetim ve iyileştirme programına, denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerileriyle hakkında hazırlanan denetim planına uymamakta ısrar etmesi,

c) Ceza infaz kurumuna geri dönmek istemesi,

hâlinde, denetimli serbestlik müdürlüğünün talebi üzerine, koşullu salıverilme tarihine kadar olan cezasının infazı için açık ceza infaz kurumuna gönderilmesine, denetimli serbestlik müdürlüğünün bulunduğu yer infaz hâkimi tarafından karar verilir.

(7) (Yeniden Düzenleme:14/4/2020-7242/46 md.) Hükümlü hakkında denetimli serbestlik tedbiri uygulanmaya başlandıktan sonra işlediği iddia olunan ve cezasının alt sınırı bir yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suçtan dolayı kamu davası açılmış olması hâlinde, denetimli serbestlik müdürlüğünün talebi üzerine infaz hâkimi tarafından, hükümlünün açık ceza infaz kurumuna gönderilmesine karar verilebilir. Koşuşturma sonucunda beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, davanın reddi veya düşme kararı verilmesi hâlinde, hükümlünün cezasının infazına denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak devam olunmasına infaz hâkimi tarafından karar verilir.

(8) Denetimli serbestlik müdürlüğüne müracaat etmesi gereken sürenin bitiminden itibaren iki gün geçmiş olmasına karşın müracaat etmeyenler ile (...) [47] ceza infaz kurumuna iade kararı verilmesine rağmen iki gün içinde en yakın Cumhuriyet başsavcılığına teslim olmayan hükümlüler hakkında, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 292 nci ve 293 üncü maddelerinde yazılı hükümler uygulanır.

(9) Yükümlülüklerin gereklerine ve denetim planına uygun davranan hükümlünün koşullu salıverilmesi hakkında denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, 107 nci ve 108 inci maddeler uyarınca işlem yapılmak üzere ilgili mahkemeye gönderilir.

(10) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezaların infazına ilişkin esas ve usuller yönetmelikle düzenlenir.

43 Koşullu salıverilme

Madde 107- (1) Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir.

(2) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmidört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının yarısını infaz kurumunda çıktıkları takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. (Ek cümleler:14/4/2020-7242/48 md.) Ancak, Türk Ceza Kanununun;[51]

a) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82 ve 83) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,

b) Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçundan (madde 87, fıkra iki, bent d) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,

c) İşkence suçundan (madde 94 ve 95) ve eziyet suçundan (madde 96) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,

d) Cinsel saldırı (madde 102, ikinci fıkra hariç), reşit olmayanla cinsel ilişki (madde 104, ikinci ve üçüncü fıkra hariç) ve cinsel taciz (madde 105) suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,

- e) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan (madde 102, 103, 104 ve 105) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar,
- f) Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlardan (madde 132, 133, 134, 135, 136, 137 ve 138) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- g) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar,
- h) Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarından (madde 326 ilâ 339) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar,
- cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Ayrıca, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olan çocuklar ile 1/1/1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar hakkında koşullu salıverilme oranı üçte iki olarak uygulanır.
- (3) Koşullu salıverilme için infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre;
- a) Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzaltı,
- b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuz,
- c) Bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzaltı,
- d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuz,
- e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla yirmisekiz, Yıldır.
- (4) Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet hâlinde; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuzaltı yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. (Ek cümle:14/4/2020-7242/48 md.) Koşullu salıverilme oranı üçte ikiden fazla olan suçlar bakımından ise tabi oldukları koşullu salıverilme oranı uygulanır. Ancak, bu süreler;
- a) Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde kırk,
- b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzdört,
- c) Bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla kırk,
- d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzdört,
- e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuziki, Yıldır. (Ek cümle:22/7/2010 - 6008/9 md.) Bu fıkra hükümleri çocuklar hakkında uygulanmaz.
- (5) Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün onbeş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınır.
- (6) Koşullu salıverilen hükümlünün tâbi tutulacağı denetim süresi, yukarıdaki fıkralara göre infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre kadardır. Ancak süreli hapislerde hakederek tahliye tarihini geçemez.

(7) Hükümlü, denetim süresinde, infaz kurumunda öğrendiği meslek veya sanatı icra etmek üzere, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında, ücret karşılığında çalıştırılabilir.

(8) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlüler, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler.

(9) İnfaz hâkimi, denetim süresinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek infaz hâkimine verir. (Ek cümleler:14/4/2020-7242/48 md.) İnfaz hâkimi ayrıca, iki yılı geçmemek üzere denetim süresi içinde hükümlünün denetimli serbestlik müdürlüğünce belirlenecek yükümlülüklere tabi tutulmasına karar verebilir. Bu karar gereğince denetimli serbestlik müdürlüğü, risk ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hükümlüyü;

a) Belirli bir bölgede denetim ve gözetim altında bulundurma,

b) Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme,

c) Belirlenen programlara katılma,

yükümlülüklerinden bir veya birden fazlasına tabi tutar. Denetimli serbestlik müdürlüğü hükümlünün risk ve ihtiyaçlarını dikkate alarak yükümlülükleri değiştirebilir.

(10) İnfaz hâkimi, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarisını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir.

(11) (Değişik:14/4/2020-7242/48 md.) Hükümlünün koşullu salıverilmesi hakkında ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, infaz işlemlerinin yapıldığı yer infaz hâkimliğine verilir. İnfaz hâkimi, bu raporu uygun bulursa hükümlünün koşullu salıverilmesine dosya üzerinden karar verir; raporu uygun bulmadığı takdirde gerekçesini kararında gösterir. Bu kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir.

(12) Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, infaz hâkiminin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde koşullu salıverilme kararı geri alınır.

(13) Koşullu salıverilme kararının geri alınması hâlinde hükümlünün;

a) Sonraki suçu işlediği tarihten itibaren başlamak ve hak ederek tahliye tarihini geçmemek koşuluyla sonraki işlediği her bir suç için verilen hapis cezasının iki katı sürenin,

b) (Değişik: 25/5/2005-5351/8 md.) Yükümlülüklerine aykırı davranması hâlinde, bu yükümlülüklerle uymama tarihi ile hak ederek salıverilme tarihi arasındaki süreyi geçmemek koşuluyla ihlalin niteliğine göre takdir edilecek bir sürenin,

Ceza infaz kurumunda aynen çektirilmesine karar verilir. Koşullu salıverilme kararının geri alınmasından sonra aynı hükmün infazı ile ilgili bir daha koşullu salıverilme kararı verilmez.

(14) Denetim süresi yükümlülüklerle uygun ve iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.

(15) (Değişik: 20/7/2017-7035/25 md.) Hükümlü, geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilirse ya da bağlı tutulduğu yükümlülükleri yerine getirmezse hükmü veren ilk derece mahkemesinin bulunduğu yer infaz hâkimliği,

Düzenleme içeriğinden de anlaşılacağı üzere gerek denetimli serbestlik gerekse koşullu salıverime suç tiplerine göre ayrılarak koşulları saptanmıştır. Özellikle terör ve örgütlü suçlar bakımından hem daha ağır koşullar öngörülmüş hem de genel olarak bu suçlardan hükümlü olanlar bakımından diğerlerine nispeten infaz koşulları çok daha fazla ağırlaştırılmıştır. Terör tanımının son derece genişletilip siyasallaştırılması sebebiyle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, örgütlenme, siyasi faaliyette bulunma hakları gibi temel hakların çoğu zaman terör kapsamına alınma pratikleri düşünüldüğünde örgütlü ve terör suçlarına özgü infaz rejiminin koşullarının giderek daha da ağırlaştırılmasının, infazda amaçlanan olağan hedeflere erişilmesine ilişkin klasik yaklaşımdan çok daha farklı amaçları barındırdığının işareti olarak görülmelidir.

Her ne kadar yasal düzenlemede hükümlünün denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme olanağından yararlanabilmesi için ceza infaz kurumunda geçirmiş olduğu asgari yasal sürede **"iyi halli"** olması aranmaktaysa da Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği'nin 6/2-ç. maddesi ile terör ve örgütlü suçlardan hükümlü olanlar bakımından idare ve gözlem kurulu tarafından örgütten ayrılmış olmasının tespit edilmesi, "samimiyet tasdik kararı"nın verilmiş olması bir ön koşul olarak getirilmiştir.⁴⁴

Hemen belirtelim, suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği kanunda yer almadığı halde bazı suçlardan hükümlüler bakımından yönetmelikle

cezaların toplandığı hâller ile hükmün bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay tarafından verilmiş olması hâlinde ise 101 inci maddenin ikinci fıkrasına göre belirlenen infaz hâkimliği tarafından koşullu salıverilme kararının geri alınmasına dosya üzerinden karar verilir. Bu kararlara karşı itiraz yolu açıktır.

(16) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölüm, "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar" başlıklı Beşinci Bölüm, "Milli Savunmaya Karşı Suçlar" başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.

44 c) Terör ve örgütlü suçlardan hükümlü olup, mensup oldukları örgütten ayrıldıkları idare ve gözlem kurulu kararıyla tespit edilenlerin koşullu salıverilme tarihine bir yıldan az süre kalması, şartı aranır.

getirilen bu koşul, Anayasa'nın 38.⁴⁵ ve 5275 sayılı CGTİHK'nın 6/1.⁴⁶ maddesine açıkça aykırıdır.

45 C. Suç ve cezalara ilişkin esaslar

Madde 38 – Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçlu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanasını ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md; Mülga fıkra: 7/5/2004-5170/5 md.)

(Değişik onuncu fıkra: 7/5/2004-5170/5 md.) Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

(Değişik son fıkra: 7/5/2004-5170/5 md.) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

46 Hapis cezalarının infazında gözetilecek ilkeler

Madde 6- (1) Hapis cezalarının infaz rejimi, aşağıda gösterilen temel ilkelere dayalı olarak düzenlenir:

a) ...

b) Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektilir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir.

c) Cezanın infazında hükümlünün iyileştirilmesi hususunda mümkün olan araç ve olanaklar kullanılır. Hükümlünün kanun (...)1 ve yönetmeliklerle tanınmış haklarının dokunulmazlığını sağlamak üzere cezanın infazında ve iyileştirme çabalarında kanunilik ve hukuka uygunluk ilkeleri esas alınır.

d) ...

e) Cezanın infazında adalet esaslarına uygun hareket edilir. Bu maksatla ceza infaz kurumları kanun (...)1 ve yönetmeliklerin verdiği yetkilere dayanarak nitelikli elemanlarca denetlenir.

f) Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbir alınması zorunludur.

g) Hükümlünün infazın amacına uygun olarak kanun (...)1 ve yönetmeliklerin belirttiği hükümlere uyması zorunludur.

İnfaz rejimini düzenleyen mevzuat ve bu mevzuatın düzenlenmesindeki arka planın yarattığı hukuksuzluk ve çelişkiler kuşkusuz geometrik bir şekilde artarak infaz pratiğine yansımakta, infaza ilişkin uygulama ve gerek idare gerekse yargı kararlarında son derece büyük çelişki, keyfilik ve bunun doğal sonucu olarak hukuksuzluğa, adaletsizliğe temel oluşturmaktadır.

Diğer yandan bir hükümlünün “**iyi halli**” sayılabilmesi için gerekli koşullar ve değerlendirme dönemleri CGTİHK’nın “*Hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi halin belirlenmesi*” başlıklı 89. maddesi⁴⁷ ve bu madde uyarınca

h) Kanunlarda gösterilen tutum, davranış ve eylemler ile kurum düzenini ihlâl edenler hakkında Kanunda belirtilen disiplin cezaları uygulanır. Cezalara, Kanunda belirtilen merciler, sürelerine uygun olarak hükmederler. Cezalara karşı savunma ve itirazlar da Kanunun gösterdiği mercilere yapılır.

47 Hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi hâlin belirlenmesi

Madde 89- (Başlığı ile Birlikte Değişik:14/4/2020-7242/36 md.)

(1) Hükümlüler, ceza infaz kurumlarında bulundukları tüm aşamalarda, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığı, tekrar suç işleme ve mağdura veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususlarında idare ve gözlem kurulu tarafından iyi hâlin belirlenmesine esas olmak üzere en geç altı ayda bir değerlendirmeye tabi tutulur.

(2) Birinci fıkra uyarınca yapılacak değerlendirmede, infazın tüm aşamalarında hükümlülerin katıldığı iyileştirme ve eğitim-öğretim programları ile spor ve sosyal faaliyetler, kültür ve sanat programları, aldığı sertifikalar, kitap okuma alışkanlığı, diğer hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu görevlileri ve dışarıyla olan ilişkileri, işlediği suçtan dolayı duyduğu pişmanlığı, ceza infaz kurumu kuralları ile kurum bünyesindeki çalışma kurallarına uyumu ve aldığı disiplin cezaları dikkate alınır.

(3) Toplam on yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar ile terör suçları, örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları, örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlar, kasten öldürme suçları, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından mahkûm olanlar hakkında yapılacak açık ceza infaz kurumuna ayırmaya, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazına ve koşullu salıverilmeye ilişkin değerlendirmelerde idare ve gözlem kuruluna Cumhuriyet başsavcısı veya belirleyeceği bir Cumhuriyet savcısı başkanlık eder. Ayrıca, idare ve gözlem kuruluna Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenen bir izleme kurulu üyesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı il veya ilçe müdürlükleri tarafından belirlenen birer uzman kişi katılır.

(4) İdare ve gözlem kuruluna Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile izleme kurulundan katılan üyelere katıldıkları her bir toplantı günü için maaş katsayısının (500) rakamı ile çarpılması sonucu bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir.

(5) Kanunlarda iyi hâlliliğin arandığı durumlarda, hükümlülerin tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi bakımından bu madde hükümleri uygulanır.

çıkartılan “Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik”le düzenlenmiştir.

Bütün bu düzenlemelere rağmen ister “samimiyet tasdik kararı” olsun, isterse “iyi hal” değerlendirmesi yapan “idare ve gözlem kurulu” kararları belirli bir standarttan uzak olup her bir infaz kurumu bakımından farklılık göstermektedir. Kararların büyük bir bölümünde idarenin, takdir hakkını keyfilik olarak algıladığı, kararlarında denetime olanak sağlayacak gerekçelere yer vermediği açıkça görülmektedir.

Örnek vermek gerekirse, özellikle terör örgütüne üye olmak, kurmak ve yönetmek suçlarından hüküm giymiş mahpuslara idare ve gözlem kurulu şu soruları sorabilmektedir:

- PKK eli silahlı bir terör örgütü müdür?
- FETÖ’yü terör örgütü olarak görüyor musun?
- İşlediğin suçtan pişman mısın?
- Aldığın cezayı hak ediyor musun?
- Devlete bakış açın nedir?
- Dini vaaz almak için hoca, imam istiyor musun?
- Ukrayna Rusya savaşı hakkında ne düşünüyorsun?
- Odada kim ne yapıyor?
- Örgüt ile gönül bağın sürüyor mu?
- Terör örgütü faaliyeti gördüğünde ne yaparsın?
- PKK’ya silah tedarik eden bir kişi görürsen ne yaparsın?
- PKK’nın çocukları dağa çıkarması bir terör faaliyeti midir?
- Terör örgütü yakınlarından birini öldürürse ne hissedersin?

(6) Açık ceza infaz kurumuna ayırmaya, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazına ve koşullu salıverilmeye ilişkin olarak tutum ve davranışları olumsuz değerlendirilen hükümlülerin yeniden değerlendirilmeye tabi tutulma süreleri bir yılı geçemez.

(7) İdare ve gözlem kurulu tarafından yapılacak değerlendirmelere esas olacak ilkeler ve kurulun bu maddeye ilişkin çalışma usul ve esasları ile tutum ve davranışları olumsuz değerlendirilen hükümlülerin yeniden değerlendirilmeye tabi tutulma süreleri yönetmelikle düzenlenir.

Hükümlünün yukarıda belirtilen ve benzeri sorulara verdiği yanıtlar veya yanıtta imtina etmiş olmasına idare ve gözlem kurulları tarafından anlam atfedilerek hükümlünün; suç farkındalığının gelişme yönünün zayıf olduğu, karşılaştığı sorunu çözmek yerine sorunlardan kaçtığı yönünde değerlendirmeler yaparak örgütle bağının halen devam ettiğine ve neticesinde iyi halli olmadığına karar verilmiştir.

Oysa yargılama aşamasında dahi kişinin örgüte ilişkin düşüncelerinin mahkumiyetinde esas alınamayacağı, suçun unsurlarını oluşturacak somut kanıtların ortaya konulması gerekliliği karşısında “iyi hal” değerlendirilmesinde esas alınmasının hukukla uyumlu olduğu söylenemeyecektir.

Diğer yandan idare ve gözlem kurulu bazı kararlarında hükümlüye, bylock kullanıp kullanmadığı, Örgüte ait bankaya yatırdığı paranın örgütün talimatıyla olup olmadığı, şeklinde ancak yargılama aşamasında sorulabilecek sorular yönelttiği ve hükümlünün menfi yanıtı karşısında ise kovuşturma aşamasında dahi itibar edilmeyen beyanlarına kurul tarafından da itibar edilemeyeceği belirtilerek “iyi hal”e hükmedilemeyeceğine karar verildiği görülmüştür.

Değinilmesi gereken diğer bir önemli husus ise hükümlünün diğer örgüt üyeleri ile aynı koşutta kalıyor olmasının örgüt ile iltisaklı olduğunun iyi halli olmadığının gerekçesi olarak gösterilmesidir. Bilindiği üzere hükümlü ilk defa infaz kurumuna geldiğinde sınıflandırılması kurum tarafından yapılmaktadır. Aynı şekilde hükümlünün koşusunun değiştirilmesi istemi de yine kurum idaresi tarafından karara bağlanacaktır. Buna rağmen idare ve gözlem kurulu bazı kararlarında, hükümlünün başka koşu geçme isteminin kurum yöneticileri tarafından reddedilmiş olmasını hiç dikkate almayaarak hükümlünün örgüt üyeleri ile aynı koşutta bulunmasını iyi halli olmadığına gerekçe olarak gösterebilmiştir. Örnek vermek gerekirse: *“hükümlünün ...tarihli dilekçesine istinaden örgütten ayrılma talebi bulunup bulunmadığı hususunda ...tarihinde alınan ifadesinde ‘Benim hakkımda yapılan yargılama sürecinde de ifade etmiş olduğum gibi hayatımın hiçbir aşamasında herhangi bir terör örgütü ile bağım olmamıştır. Mevzuatta bulunan hükümler çerçevesinde hakkımda gerekli gözlemin yapılabilmesi için bağımsız koşu geçmek istiyorum’ beyanı ile FETÖ/PDY’i Silahlı Terör Örgütü terör örgütü olarak kabul etmediği, örgütten ayrılmadığı beyanından anlaşılmıştır”*.

İdare ve gözlem kurullarının iyi hal konusundaki kararlarında esas aldıkları ziyaret kabul birimlerinin raporunda Covid-19 sebebiyle ziyaretçi görüşü yapılamadığı tespitini, kanaat oluşturulamadığı gerekçesiyle hükümlü aleyhine değerlendirildiği, aynı şekilde hükümlünün kovuşturma aşamasında etkin pişmanlıktan yararlanmamış olmasının aleyhe değerlendirme gerekçesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Birçok kurul kararında hükümlünün telefon ve ziyaretçi görüşmelerinde örgütle bağının devam ettiğine ilişkin bir tespitin olmamasını, idarenin bu görüşmeleri izlediğinin bilinmesi sebebiyle hükümlünün aşırı dikkatine bağlanmaktadır. Standart olarak birçok kararda kullanılan gerekçe aynen şu şekildedir: “...hükümlü ve tutukluların telefon görüşmelerinin gelen ve giden mektuplarının ve kapalı ve açık ziyaretçi görüşmelerinin ceza infaz kurumumuzda ilgili mevzuat çerçevesinde incelendiğini ve takip edildiğini bildikleri için örgütsel herhangi bir faaliyette bulunmamaya özen gösterdikleri bilinmektedir”. Keza, hükümlünün denetimli serbestlikten yararlanma isteminin sırf açık ceza infaz kurumuna ayrılabilmek ve denetimli serbestlikten yararlanabilmek amacıyla yapıldığından itibar edilemeyeceği gibi apaçık mantığa ve hukuka aykırı sonuçlara varıldığı tespit olunmuştur.

Ayrıca belirtelim, çoğu hükümlü hakkında CGTİHK’nın 89. maddesi uyarınca dönemsel olarak yapılan değerlendirmelerde iyi hal tespit edilmiş, olumsuz bir durumunun gözlenmemiş olduğu belirtilmişken, koşullu salıverilmeye esas teşkil eden raporlarda bunlara itibar edilmeyerek olumsuz sonuca varıldığı görülmektedir. Bu yöndeki kararlardan birinde hiçbir değişiklik yapmadan aktardığımız ifadeler şu şekildedir: “...koşullu salıverilmesi yaklaşması nedeniyle örgütsel eylemlere katılmadığı, haklarını iyi niyetle kullanmamış,...toplu yaşama uyumlu davranmış ancak yükümlülüklerini yerine getirmekte isteksiz davrandığı, terör örgütü tarafından alınan kararlar neticesinde katıldığı eylemler dışında her hangi bir olumsuzluk gözlemlenmediği, Genel kısmi aramada kurum personelinin ve kurumun menfaati için gerekli gayreti göstermemiştir. Sayımlarda idare ve kurum personelinin çalışmalarını kolaylaştırmadığı, ...haksız yere tutuklandığını düşündüğü...haklarını iyiniyetli olarak kullanmadığı...”

Ceza İnfaz Kurumlarında İfade Özgürlüğü

Sürelî ve süresiz yayınların tutuklu ve hükümlülere ulaştırılması konusunda TBB.'ne gelen yakınmalar ve konu ile ilgili verilen İnfaz Hakimliği kararları irdelendiğinde, ülke genelinde hiçbir standardın bulunmadığı, adeta her bir ceza infaz kurumunun kendi yorumuna göre farklı uygulamalar geliştirdiği görülmektedir.

Konu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un "*Sürelî ve süresiz yayınlardan yararlanma hakkı*" kenar başlıklı 62⁴⁸, "*Hükümlüye dışarıdan gönderilen hediye kabul etme hakkı*" kenar başlıklı 69⁴⁹, "*Tutukluların yükümlülükleri*" kenar başlıklı 116.⁵⁰ maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in "*Dışarıdan gönderilen hediyeleri kabul etme hakkı*" kenar başlıklı 77.⁵¹ maddesi ile düzenlenmiştir.

48 "(1) Hükümlü, mahkemelerce yasaklanmamış olması koşuluyla sürelî ve süresiz yayınlardan bedelini ödeyerek yararlanma hakkına sahiptir.

(2) Resmî kurumlar, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile mahkemelerce yasaklanmamış olması koşuluyla Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve kamu yararına çalışan dernekler tarafından çıkartılan gazete, kitap ve basılı yayınlar, hükümlülere ücretsiz olarak ve serbestçe verilir. Eğitim ve öğretimine devam eden hükümlülerin ders kitapları denetime tâbi tutulamaz.

(3) Kurum disiplinini, düzenini veya güvenliğini bozan ya da tehlikeye düşüren, hükümlülerin iyileştirilmesi amacına ulaşmayı zorlaştıran yahut müstehcen haber, yazı, fotoğraf ve yorumları kapsayan hiçbir yayın hükümlüye verilmez.

(4) Basın İlan Kurumu aracılığıyla resmî ilan ve reklam yayınlama hakkı bulunmayan gazeteler, ceza infaz kurumuna kabul edilmez. Ancak ilan ve reklamın geçici süreyle kesilmesi hâli, bu hükmün dışındadır. Yabancı dilde yayımlanmış gazete ve dergilerin ceza infaz kurumuna kabul edilmesinde Adalet Bakanlığı yetkilidir. "

49 "(1) Kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlü, iki ayda bir kez, ayrıca dinî bayram, yılbaşı veya kendi doğum günlerinde dışarıdan gönderilen ve kurum güvenliği için tehlikeli olmayan bir hediye kabul etme hakkına sahiptir. Çocuk ve altmış beş yaşını tamamlamış hükümlüler ile beraberinde çocuğu bulunan kadın hükümlüler, idare ve gözlem kurulu tarafından alınacak karar doğrultusunda belirtilen zaman dilimi dışında da hediye kabul edebilir. Bunun esas ve usulleri yönetmelikle belirlenir."

50 "Bu Kanunun; ... kütüphane ve kurslardan yararlanma konularında 9, 16, 21, 22, 26 ilâ 28, 34 ilâ 53, 55 ilâ 62, 66 ilâ 76, 78 ilâ 84 ve 86 ilâ 88 inci maddelerinde düzenlenmiş hükümlerin tutukluluk hâliyle uzlaşır nitelikte olanları tutuklular hakkında da uygulanabilir."

51 "(1) Kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlü Ocak, Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül, Kasım aylarının ilk haftasında ve dinî bayramlarda, her yıl 31 Aralık günü yılbaşı sayılarak yılbaşında veya kendi doğum günlerinde dışarıdan gönderilen ve kurum güvenliği ve kişilerin sağlığı için tehlikeli olmayan bir hediye kabul etme hakkına sahiptir.

(2) Hediye kabulüne ilişkin aşağıdaki esaslar uygulanır:

Anayasa Mahkemesi daha önce verdiği birçok kararında, hükümlü ve tutuklulara kargo yoluyla gelen, ziyaretçilerin getirdiği veya hükümlü ve tutukluların kendi satın aldıkları süreli ya da süresiz yayınların ceza infaz kurumlarına kabul edilmemesini ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmiştir.⁵²

Mahkeme Genel Kurulu'nun konuyu ele aldığı 21 Aralık 2023 tarihli kararında:⁵³

Tutuklu ve hükümlülerin, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ortak alanı kapsamında kalan temel hak ve hürriyetlerin tamamına kural olarak sahip olduğu ilkesinden hareketle,⁵⁴ süreli veya süresiz yayınlara ulaşabilmesinin de bilgi ve kanaatlere ulaşma özgürlüğünün somut yansıması olarak ifade özgürlüğünün koruması altında olduğunu belirterek,⁵⁵ konu ile ilgili sınırlamanın Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen ve somut başvuruya uygun düşen, kanun tarafından öngörülme, Anayasa'nın 26. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen haklı nedenlerden bir veya daha fazlasına dayanma, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama şartlarına uygun olup olmadığının belirlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (§.30).

Mahkeme ifade özgürlüğü konusunda birçok kararında dile getirdiği genel ilkeyi bu kararında da tekrar etmiştir:

“Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğü bağlamında demokratik toplum düzeninin gerekleri ifadesinden ne anlaşılması gerektiğini daha önce pek çok kez açıklamıştır. İfade özgürlüğü kişinin haber ve bilgilere, başkalarının fikirlerine serbestçe ulaşabilmesi, düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması, bunları tek başına veya başkalarıyla

a) Hükümlü, hediye olarak ancak kitap veya giyim eşyası kabul edebilir. Hediye olarak kitabın ücreti de gönderilebilir, bu durumda kitap, kurum kantini aracılığıyla temin edilir.

b) Hediye, ziyaretçi tarafından verilebileceği gibi posta veya kargo yolu ile de gönderilebilir.

52 İbrahim Kaptan, B. No: 2017/30723, 12/9/2018, § 23; Recep Bekik ve diğerleri [GK], B. No: 2016/12936, 27/3/2019, § 24; Ahmet Sil ve Taner Yay, B. No: 2017/35227, 30/9/2020, § 31

53 Serdar Güzelçay ve diğerleri, Başvuru No: 2022/66987

54 Mehmet Reşit Arslan ve diğerleri, B. No: 2013/583, 10/12/2014, § 65

55 İbrahim Bilmez, B. No: 2013/434, 26/2/2015, § 74; Kamuran Reşit Bekir [GK], B. No: 2013/3614, 8/4/2015, § 43; Hüseyin Sürensoy, B. No: 2013/749, 6/10/2015, § 44; Ahmet Temiz (6), B. No: 2014/10213, 1/2/2017, § 34

İNSAN HAKLARI MERKEZİ ÇALIŞMA RAPORU

birlikte çeşitli yollarla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelir. **Çoğunluğa muhalif olanlar da dâhil olmak üzere** düşüncelerin her türlü araçla açıklanması, açıklanan düşünceye paydaş sağlanması, düşünceyi gerçekleştirme, bu konuda başkalarını ikna etme çabaları ve çabaların hoşgörüyle karşılanması çoğulcu demokratik düzenin gereklerinden-dir. Dolayısıyla toplumsal ve siyasal çoğulculuğu sağlamak her türlü düşüncenin barışçıl şekilde ve serbestçe ifade edilebilmesine bağlıdır. Bu itibarla düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü demokrasinin işleyişi için yaşamsal önemlidir” (§33).⁵⁶

Temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun kabul edilebilmesi için müdahale, zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılamalı ve orantılı olmalıdır (Bekir Coşkun, §§ 53-55; Mehmet Ali Aydın, §§ 70-72; AYM, E.2017/162, K.2018/100, 17/10/2018, § 96). Müdahaleyi oluşturan tedbirin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığının kabul edilebilmesi için amaca ulaşmaya elverişli olması, başvurulabilecek en son çare ve alınabilecek en hafif önlem olarak kendisini göstermesi gerekir (bazı farklılıklarla birlikte bkz. Bekir Coşkun, § 51; Mehmet Ali Aydın, § 68; Tansel Çölaşan, § 51). Orantılılık ise bireyin hakkı ile kamunun menfaatleri veya müdahalenin amacı başkalarının haklarını korumak ise diğer bireylerin hak ve menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulmasına işaret etmektedir (§34).⁵⁷

Anayasa Mahkemesine göre;

“Hiç şüphesiz mahpuslar süresiz yayınlara erişmekte sınırsız bir hakka sahip değildir. Ceza infaz kurumunda bulunmanın bazı zorunlulukları ile infaz kurumlarının sahip oldukları imkânlar, mahpusların süresiz yayınlara erişmelerinde doğal bazı sınırlar oluşturur. Üstelik mahpuslar infaz kurumu kütüphanelerinden ve halk kütüphanelerinden yararlanma haklarına ilave olarak kanunda sayılan diğer usullerle süresiz yayınlara ulaşabilmektedir. Bu itibarla göndericisi denetlenemeyen kargo yahut posta yoluyla veya yakınları aracılığıyla ceza infaz kurumlarına teslim edilmek suretiyle hediye adı altında süresiz yayınlara erişime mevzuata dayalı, öngörülebilir, yeknesak uygulamaları temin edici bir politikayla sınırlama getirilebileceğinde bir kuşku bulunmamaktadır. Bu çerçevede getirilecek yeni sistemin nihai olarak bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olacağı da açıktır.”

56 Bekir Coşkun [GK], B. No: 2014/12151, 4/6/2015, §§ 33-35; Mehmet Ali Aydın [GK], B. No: 2013/9343, 4/6/2015, §§ 42, 43; Tansel Çölaşan, B. No: 2014/6128, 7/7/2015, §§ 35-38

57 Bazı farklılıklarla birlikte bkz. Bekir Coşkun, §§ 57; Tansel Çölaşan, §§ 46, 49, 50; Hakan Yiğit, B. No: 2015/3378, 5/7/2017, §§ 59, 68

Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahalenin kanuni, meşru ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun kabul edilebilmesi için müdahale; zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılamalı ve orantılı olmalıdır. Müdahaleyi oluşturan tedbirin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığının kabul edilebilmesi için amaca ulaşmaya elverişli olması, başvurulabilecek en son çare ve alınabilecek en hafif önlem olarak kendisini göstermesi gerekir.⁵⁸

Tutuklu ve hükümlülere iletilmek üzere Ceza infaz kurumlarına teslim edilen süreli veya süresiz yayınların denetiminin, yukarıda belirttiğimiz mevzuat hükümleri ve Anayasa Mahkemesi'nin içtihatlarında dile getirilen ilkeler çerçevesinde yapılacağı kuşkusuzdur. Anayasa Mahkemesi **Halil Bayık**⁵⁹ kararında bu ilkeleri şu şekilde saptamıştır:

“i. Başvurucunun hangi suçtan hangi tür ceza infaz kurumunda bulunduğu, söz konusu tedbirin alınmasında bu ceza infaz kurumunun ve işlediği suçun bir etkisinin olup olmadığı değerlendirilmelidir.

ii. Bir yayının tümünün veya bir kısmının mahpusa verilmemesi şeklindeki kısıtlama, mahpusun ıslahı ile bağlantısı var ise yayının içeriği ile mahpusun ıslahı arasındaki ilişki tam olarak gösterilmelidir.

iii. Her mahpusun toplumsal geçmişi ve suç sicili, entelektüel kapasitesi ve kabiliyeti, şahsi tabiatı, hapis cezasının süresi ve tahliye edildikten sonrası için beklentileri dikkate alınmalıdır.

iv. Bu bağlamda terör suçlarından mahpus olan kişilerin iddia edilen mağduriyetlerin sorumlusu olarak gördükleri kişilere veya devlete karşı daha fazla şiddete yönelmelerine yayınların neden olup olmadığı değerlendirilmelidir.

v. Mahpusa verilmeyen süreli veya süresiz yayının cinsi, içeriği, yayımlayanı ve sorunlu görülen kısımların hangileri olduğu belirtilmeli; mahpusa verilmesi sakıncalı olan kısımların detaylı analizi yapılmalıdır.

vi. Böyle bir analizin yapılabilmesi için söz konusu yayının terör örgütleriyle veya terör faaliyetlerinin meşru gösterilmesiyle bir ilgisi varsa mahpusun ifade özgürlüğü ile demokratik toplumun terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı kendini korumasına ilişkin meşru hakkı arasında denge kurulmalıdır.

58 AYM 01.03.2024 tarihli basın duyurusu.

59 [GK], B. No: 2014/20002, 30/11/2017

vii. Bu dengenin kurulabilmesi için;

- Bütünüyle ele alındığında müdahaleye konu yayının özel bir kişiyi, kamu görevlilerini, halkın belirli bir kesimini veya devleti hedef gösterip göstermediğinin, onlara karşı şiddeti teşvik edip etmediğinin,
- Bireylerin fiziksel şiddet tehlikesine maruz bırakılıp bırakılmadığının, bireylere karşı nefreti alevlendirip alevlendirmedeğinin,
- Yayında iletilen mesajda şiddete başvurma'nın gerekli ve haklı bir önlem olduğunun ileri sürülüp sürülmediğinin,
- Şiddetin yüceltilip yüceltilmediğinin, kişileri nefrete, intikam almaya, silahlı direnişe tahrik edip etmediğinin,
- Söz konusu yayında yer alan ifadelerin ceza infaz kurumunun güvenliğini, disiplinini ve düzenini tehlikeye düşürüp düşürmediğinin,
- Terör ve çıkar amaçlı suç örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı olarak haberleşmelerine neden olup olmadığının,
- Kişi veya kuruluşları paniğe yöneltmek yalan ve yanlış bilgiler ile tehdit ve hakaret oluşturan ifadeler içerip içermediğinin,
- Yayın tarihinde veya mahpusa verilmesinin istendiği sırada ülkenin bir kısmında veya tamamında yaşanan çatışmaların yoğunluk derecesi ile ceza infaz kurumu ve ülkedeki tansiyonun derecesinin yayının mahpusa verilmesini etkileyip etkilemediğinin,
- Karara konu sınırlayıcı tedbirin demokratik bir toplumda zorunlu bir toplumsal ihtiyacın karşılanması amacıyla yönelik nitelikte ve tedbirin başvurulabilecek en son çare niteliğinde olup olmadığının değerlendirilmesi gerekir.

viii. Derece mahkemelerinin ve kamu gücünü kullanan diğer organların söz konusu değerlendirmeleri yaparken olayın şartlarına göre uzman kişilerin görüşlerinden faydalanmaları, gerekirse konusunda uzman sosyal bilimcilerden, araştırmacılardan ve akademisyenlerden rapor ve görüş almaları her zaman mümkündür. Böylece süreli veya süresiz bir yayının bir mahpusa verilmemesi şeklindeki müdahalenin kanunlar ve Anayasa Mahkemesi içtihadında ortaya konan kriterlere uygunluğunun denetimi daha etkili yapılabilecektir (§ 45)."

"Yayınların verilmemesine dair Ceza İnfaz Kurumu Eğitim Kurullarınca alınan kararların bir bölümünde; ilgili yayınlarda terör örgütlerinin propagandasını yapan açıklamalara, kamu kuruluşlarını aşağılayıcı ve küçük düşürücü ifadelerle, devlet bütçelerini ve ülke güvenliği için çalışan kurumları yıpratmaya yönelik yazı, haber ve yorumlara yer verildiği kabul edilmiştir. Ayrıca Eğitim Kurullarının kararlarında; yayınların müstehcen içeriği olduğu, yayınlarda Ceza İnfaz Kurumlarının krokisine,

diğer bölümlerine dair görsel bilgilerin ve açıklamaların yer aldığı, açlık grevi ile ölüm orucu eylemlerinin, suçun ve suçlunun övüldüğü ve yasaklı yayınlardan alıntılar içerdiği belirtilmiştir. Bu tespitler sonrasında Ceza İnfaz Kurumlarının güvenliği ile mahpusun ıslahı amaçlarının gerçekleştirilmesine engel olacağı gerekçesiyle söz konusu yayınlara başvurularda teslim edilmemesine karar verilmiştir. Söz konusu kararlarda hangi içeriklerin bu nitelikte olduğu noktasında somut açıklama yapılmamıştır. Eğitim Kurulları kararlarının bir kısmında ise ilgili yayının hangi sayfalarının sakıncalı olduğu açıkça belirlenmiş ancak sakıncalı kısmın çıkarılarak geri kalan kısmın başvurularda verilmesinin mümkün olup olmadığı tartışılmamıştır.”

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu 21 Aralık 2023 tarihli kararında, somut başvuruya sebebiyet veren birçok Ceza İnfaz Kurumu Eğitim Kurulu kararları ile bu kararlara yapılan itiraz üzerine verilen İnfaz Hakimlikleri kararlarını incelemiş, bir bütün olarak sözkonusu kararların **yeterli bir gerekçe içermediği** kanaatini belirtmiştir. Mahkeme; süresiz yayınların ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ve hükümlülere teslim edilip edilmemesinde **keyfiliği engelleyecek, aynı hukuki durumda bulunanlara aynı uygulamanın yapılmasını sağlayacak, açık, yol gösterici ve istikrarlı idari uygulamaları garanti edecek bir mekanizmanın bulunmadığı** sonucuna varmıştır.

AYM'nin tespitine göre,

“...süresiz yayınların ceza infaz kurumlarına kabul edilmesine ilişkin mevcut sistemde uygulamadan kaynaklanan bir yapısal sorun bulunmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu süresiz yayınların daha etkin bir biçimde değerlendirilmesini sağlayacak ve mahpuslar arasında farklı uygulamaların doğmasını engelleyebilecek bir mekanizmanın kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.” Nitekim yabancı dilde yayımlanmış dergilerden mahpusların yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin meselelerde keyfiliği engelleyecek bir mekanizma öngörülmüştür. Böylece bir “düzen” oluşturulmaya çalışılmıştır. Kanun koyucu 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da 14/4/2020 tarihinde yaptığı bir değişiklikle söz konusu dergilerin ceza infaz kurumuna alınmasında bir sakınca olup olmadığına ilişkin değerlendirmenin yerel otoritelerce yapılmasının zorluğu nedeniyle Adalet Bakanlığının yetkili olacağını düzenlemiştir.

Sonuç olarak; süreli ve süresiz yayınların verilmesi sorununa ilişkin idari ve hukuki tedbirler alınmalıdır. Yayınların yeknesak, hakkaniyete uygun ve Anayasa Mahkemesinin öngördüğü kriterleri karşılayan bir yöntemle tutuklu ve hükümlülere tesliminin sağlanması gerekir. Böylece bu yönde etkin bir düzen kurulması gerekmektedir. Aksi takdirde söz konusu **yapısal sorun** devam edecek ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı bu durum Anayasa'nın 26. maddesinde korunan ifade özgürlüğünün **sürekli olarak veya yineleyen biçimde ihlaline neden olacaktır”**.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu rapor, öncelikle, bulundukları ceza infaz kurumlarından Türkiye Barolar Birliği'ne mahpuslar tarafından gönderilen hem yaşadıkları koşulları görünür kılmak hem de ceza infaz kurumlarındaki hak ihlallerine dikkat çekerek, daha insanca koşullarda yaşama taleplerini dile getirmek amacıyla kaleme alınmış mektuplardaki bilgilerden hareketle oluşturulmuştur. Bu mektuplarda yer verilen sorunların tümünü bu rapora yansıtmak mümkün değildi. Bunun en önemli nedeni, kategorik olarak sınırlı sayıda farklı tiplerde sınıflandırılmış ceza infaz kurumlarında, formel olarak kaleme alınmış net, sabit kurallar bütünüyle ve yine yasa ya da yönetmeliklerle oluşturulmuş kurullar ya da kamu görevlilerince yönetilen bu kurumlardaki uygulamaların farklılıklarından kaynaklanan sorunların miktarı ve çeşitliliğidir. Aynı tip fakat farklı şehirlerde bulunan ceza infaz kurumlarında, benzer suç tipleri nedeniyle bulunan mahpusların dile getirdikleri sorunlar ve hak ihlalleri, keyfi uygulamalar nedeniyle bir yandan çok büyük farklılıklar gösterebilmekte diğer yandan bazı açılardan ceza ve infaz kurumlarının ve suçun yapısından kaynaklanan farklılıklara karşın benzer olabilmektedir. Daha görünür kılabilmek, mahpusların yaşadıkları hak ihlallerini olabildiğince ayrıntılı aktarabilmek ve bu ihlallerin hukuksal olarak hangi ihlallerle ilişkili olduklarını gösterebilmek için şikayetleri gruplandırdık. Mektuplarda dile getirilen sorunların ve günlük yaşamın bir parçası haline gelmiş olan hak ihlallerinin sayısal değerlerinden çok kendi içlerinde ve zaman içinde hangi yoğunluklarla yaşandığını, öncelikleri anlamaya çalıştık. Eğer, mektuplarda dile getirilen sorunları ve hak ihlallerini sayılarla ifade etmek istesek, binlerle ifade edilebilecek sayılar söz konusu olurdu. Ceza infaz kurumlarından gelen mektuplarda dile getirilen hak ihlalleri, mahpusların spesifik özellikleri açısından da farklılıklar göstermektedir ve ayrıca ayrıntılı olarak ele alınmaları gerekmektedir; cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri, yaş, genel sağlık durumu vb., açılardan mektupların ayrıntılı analizi, bu raporun genişletilmiş olarak yeniden düzenlenmesi sürecinde yapılacaktır.

Şikayetleri kategorilendirmenin, sanki her bir kategoride dile getirilen ayrı sorunların farklı mahpuslar tarafından yaşandığı, yani her mektupta dile getirilen hak ihlallerinin tekil deneyimler olduğu yanılgısına yol açması mümkündür. Oysa her bir mektubu tek tek ele aldığımızda, neredeyse bütün yakınmaların aynı mektupta yer alabildiğini yani neredeyse bütün

sorunların ve hak ihlallerinin aynı anda gündelik yaşamın bir parçası olduğunu gördük. Örneğin izolasyona dayalı uygulamalardan söz edilen bir mektupta, aynı anda bu koşulların ceza infaz kurumu kurullarının kararlarıyla uygulanan disiplin cezaları sonucunda ağırlaştığını, hatta sağlıkla ilgili bir bağlamda mesela hastaneye sevklerde kullanılan ring araçlarında da izolasyonun devam edebildiğini, ailelerden uzak cezaevlerinde tutulma ya da pandemi uygulamalarının keyfi biçimde ve standart olmayan uygulamalarla devam edebildiğini gördük. Şiddet, psikolojik, mekânsal ya da fiziksel olarak yıldırmaya dönük uygulamalar, farklı biçimlerde yaygın olarak günlük yaşamın sıradan bir parçası olarak dile getirilmekte; hak arama, itiraz etme, bilgi isteme, kurum yöneticileri ya da farklı görevlilerle görüşme talepleri hatta yaygın olarak bir hak arama eylemi olarak gerçekleştirilen açlık grevleri sırasında gerek süreçler gerekse sonuçları açısından farklı biçimlerde deneyimlenmektedir.

Mektuplarda dile getirilen ceza infaz kurumlarının koşullarına ve yaşanan sorunlara ilişkin mahpusların algıları, deneyimleri ve duygularının ortaklaştığı çıkarımlar nelerdir? Bazen bir duygu durumu, bazen bir yakınma bazen de teorik bir çıkarsama ya da ders olarak ifade edilen ortak çıkarımların başında, mahpusların yaşadıkları koşulların ve kendilerine yönelik kararların “keyfiliği” gelmektedir. Mektuplarda, mahpuslar sorunlarını, şikayetlerini ve kendilerine yönelik hak ihlallerini aktarırken, bir meşruluk tartışması yapmakta ve uygulamaları en çok “keyfi” uygulamalar olarak değerlendirdikleri için yerinde ve meşru bulmamaktadırlar. Bu deneyime eşlik eden ikinci çıkarım “belirsizlik algısı” olarak ifade edebileceğimiz duygu durumudur. Örneğin, ceza infaz kurumlarının ilgili kurullarının denetimli ve/ya koşullu salıverme kararlarını alma sürecinde yaptıkları mülakatlarda sorulan sorular, bu haktan yararlanmanın tamamen kurulun subjektif değerlendirmelerine bağlı olduğunu göstermektedir. Hangi sözcüklerin bir mektupta yer almasının sakıncalı bulunup kendisine verilmeyebileceği, dışarıdan gelen hangi eşyaların hangi nedenlerle sakıncalı bulunabileceği konusundaki belirsizlikler, ne yaparsa başka bir ceza infaz kurumuna sevk edilebileceğini bilememe, kendisiyle ilgili verilen disiplin cezalarına yönelik itirazlarının yerinde bulunması halinde bile, bu cezalar nedeniyle infazının yakılıp yakılmayacağına dair belirsizlikler. Örnekler çoğaltılabilir, neredeyse bütün mektuplarda benzer keyfi uygulamalar ve belirsizlik duyguları, farklı içerikler, örnek olaylarla yer almaktadır. Keyfilik ve belirsizlik algısı, pek çok

başka olumsuz psikolojik sonucun yanı sıra büyük bir kontrol duygusu kaybına, umutsuzluğa yol açar.

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda, hapishaneler gibi güçlü toplumsal bağlamların, insanları şekillendirebileceği ve dönüştürebileceği konusunda bütünüyle uzlaşılmış sonuçlara ulaşılmıştır. İster izolasyon, tecrit ister aşırı yoğunluk ya da diğer nedenlerle hapishane ortamları, kapatılmanın yarattığı kendiliğinden olumsuz sonuçlara ek olarak acı verici hale geldiğinde, bu raporda en önemlileri özetlenen zararlara yol açarlar ve mahpuslar serbest bırakıldıktan sonra bu zararın etkilerini veya sonuçlarını "özgür dünyaya" da taşırlar. Kısıtlayıcı bir barınmaya yerleştirilmek, bir insanın katlanabileceği en yıkıcı deneyimlerden biri olarak kabul edilir, ancak bu deneyim ek olumsuz ve cezalandırıcı bir öfkeyi de içeren uygulamalarla ağırlaştırıldığında etkileri daha uzun süreli ve pek çok alanda hissedilir. İzolasyonun, mahpusların istihdam edilmesi ve tekrar suç işleme gibi yeniden topluma kazandırılmasının temel göstergelerini nasıl etkilediğini test etmek için çok az araştırma yapılmıştır. Wildeman ve Lars Andersen, (2020) disiplin ihlalleri nedeniyle disiplin tecridine yerleştirilen bireylerin yeniden topluma kazandırılma sonuçlarının, ceza infaz kurumlarında işlenen suçlardan dolayı yaptırım uygulanan ancak tecrit edilmeyen kişilerin, tahliye sonrası yaşadıklarını, Danimarka resmi kayıt verilerini kullanarak karşılaştırmışlardır. Eşleştirilmiş fark-fark analizlerinden elde edilen sonuçlar, disiplin tecridi uygulanan Danimarkalı mahkumların, ciddi bir suçtan dolayı yaptırım uygulanan ancak bunun sonucunda disiplin tecridine yerleştirilmeyen Danimarkalı mahkumlara kıyasla, tahliye olduktan sonraki 3 yıl içinde daha az istihdam edildiğini ve yeni bir suçtan hüküm giyme riskinde daha büyük artışlar yaşandığını göstermektedir. Tecrit ve daha genel olarak mekânsal olarak kısıtlayıcı barınma koşullarının ceza infaz kurumlarında çok yaygın olması nedeniyle, bu sonuçlar, pek çok başka soruyu gündeme getirmekte ve kriminologlar ve sosyal bilimcilerin daha yüksek ilgisini hak etmektedir.

Hapishanelerin, koşulları, sadece mahpuslar açısından tatsız veya rahatsız edici olmakla kalmaz; aynı zamanda hem onlar hem de bütün bir toplum için yıkıcı da olabilirler. Haney, (2006) hapishanelerle ilgili yapılan çalışmaların, ceza ve infaz uygulamalarının psikolojik ve toplumsal etkileriyle ilgili araştırmaların, neredeyse her zaman ne kadar fayda sağlandığından ya da ne ölçüde rehabilite edici olduğundan ziyade mahpuslara ve topluma ne

kadar zarar verildiği etrafında dönmesinin ironik ve öğretici olduğunu ifade etmektedir. Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların bulguları ve bu raporda özetlenen mahpusların yaşadıkları koşullara ilişkin şikayetleri ve hak ihlalleri, ceza infaz kurumlarındaki uygulamaların münferit olmadığını, sistemli olduğunu göstermektedir. Ceza infaz kurumlarında çekilen acılar ve bu acıların sosyal adaletle ilişkisi konusunda önemli çalışmaları olan Nils Christie (1993), yüksek güvenliikli ceza infaz kurumlarını "Batı tipi Gulaglar" olarak tanımladığı makalesinde, bir ülkede ceza infaz kurumlarındaki insanlara "uygun görülen acının miktarı"nın, suç kontrolü veya benzeri kavramlar çerçevesinde tarif edilebilecek bir toplumsal "yarar"la ilişkili olarak ortaya çıkmadığını savunur; ona göre "uygun acı miktarı" nı belirleyen, o toplumdaki insani değerler üzerinde gelişen standartlardır, bu bütünüyle kültürel ve politik bir meseledir (Bkz. Haney, 1997).

YARARLANILAN BAŞLICA KAYNAKLAR

- Grassian, S. (2006). Psychiatric Effects of Solitary Confinement. *Washington University Journal of Law & Policy*, 22, 325-383.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situations of mental patients and other inmates*. NewYork: Anchor Books.
- Göregenli, M. (2003). *Cezaevleri ve bilimsel gerçekler*. <https://bianet.org/haber/cezaevleri-ve-bilimsel-gercekler-23161>
- Haney, C. (1997). Psychology and the limits to prison pain. *Psychology, Public Policy, and Law*. December, Vol. 3, No.4, 499-588.
- Haney, C. (2003). Mental health issues in long-term solitary and "supermax" confinement. *Crime & Delinquency*, 49(1), 124-156. <https://doi.org/10.1177/0011128702239239>
- Haney, C. (2006). The Wages of Prison Overcrowding: Harmful Psychological Consequences and Dysfunctional Correctional Reactions. *Washington University journal of urban and contemporary law*. 265-294
- Schaeffer-Duffy, C. (2000). Long-term lockdowns: Psychological effects of solitary confinement and stun devices. Issue: Dec. 8. National Catholic Report.
- Smith, P. (2006). The Effects of Solitary Confinement on Prison Inmates: A Brief History and Review of the Literature. *Crime and Justice*, 34(1), 441-528. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160252703000153#aep-section-id29>

İNSAN HAKLARI MERKEZİ ÇALIŞMA RAPORU

- Tayer, L., Einat, T., & Antar, A. Y. (2021). The Long-Term Effects of Solitary Confinement From the Perspective of Inmates. *The Prison Journal*, 101(6), 652-674. <https://doi.org/10.1177/00328855211060312>
- Wadeson, H. ve Carpenter, W. (1976). Impact of the seclusion room experience. *The Journal of Nervous and Mental Disease*. 163, 5. 318-328.
- Wildeman, C. ve Lars Andersen, H. (2020). Long-term consequences of being placed in disciplinary segregation, *Criminology*. Vol.20, 423-453

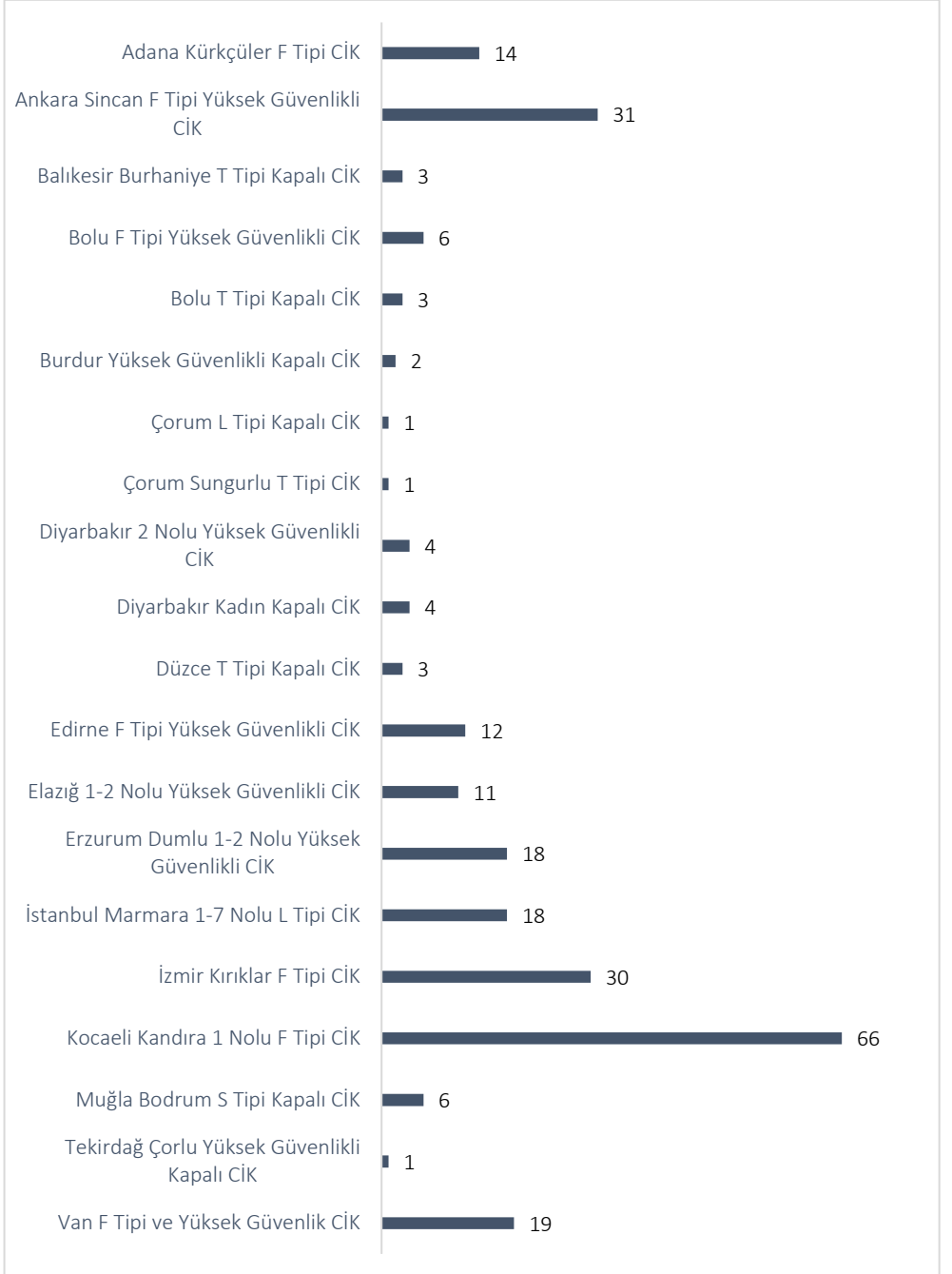
İNSAN HAKLARI MERKEZİ ÇALIŞMA RAPORU

2022 Yılı Cezaevlerinden Gelen Mektup Sayıları

İNSAN HAKLARI MERKEZİ ÇALIŞMA RAPORU

2023 Yılı Cezaevlerinden Gelen Mektup Sayıları

İNSAN HAKLARI MERKEZİ ÇALIŞMA RAPORU

2024 Yılı Cezaevlerinden Gelen Mektup Sayıları

